

**ULUSLARARASI
HACI BEKTAŞ VELÎ VE TAKİPÇİLERİ
SEMPOZYUMU
BİLDİRİLER KİTABI**

(6-8 Kasım 2020’de İnternet üzerinden çevrimiçi yapılmıştır.)

Yayına Hazırlayan:A. Yılmaz Soyzer



Yapım: Damla Acar

Grafik-Tasarım: Ceyhun Durmaz

Baskı Yeri-Ayı-Yılı: 2020

Baskı: ŞenYıldız Yayıncılık Hediyeelik Eşya ve Tekstil San ve Tic.Ltd.Şti.
Gümüşsuyu caddesi. Dalgıç İş Merkezi No:3 Kat:1 Topkapı-İstanbul
Tel: 0212 483 47 91 / Faks: 0212 483 48 23

Yayın Nu: 30

ISBN: 978-605-9443-46-3



TÜRK OCAĞI YAYINLARI

KURUMSAL KİMLİK KAZANMASI BAĞLAMINDA YURTDIŞI ALEVİ ÖRGÜTLENMESİ “ALMANYA ÖRNEĞİ”

Bülent Keleş*

ÖZ

1950’li yıllarda köyden kente başlayan göçün 1960’lı yıllarda Almanya’ya yönelmesinden en fazla etkilenen kesim, büyük bir çoğunluğu kırsal kesimde yaşayan Kızılbaş Aleviler olmuştur. Yurtdışı göçünün ilk adresi olan Almanya’ya ayal basan ilk nesil Aleviler, 70’li yılların sonuna kadar Alevilik merkezli örgütlenme ihtiyacı hissetmeyerek, ya Sünni Müslümanlarca organize edilen derneklere iştirak etmişler ya da Sosyal-Demokratlarla birlikte hareket ederek sosyalleşme ihtiyaçlarını gidermişlerdir. 1974’ten sonra ailelerini yanlarına almaya başlayan Alevi işçiler, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını giderme noktasında sıkıntı yaşamaya başlamışlardır. Münih, Hamburg, Köln, Berlin ve Hannover gibi büyük şehirlerde kurulan işçi dernekleri, bu ihtiyacın bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştır. Yetmişli yılların ikinci yarısında itibaren, Türkiye’de tırmanan siyasal olaylar sonucunda, Almanya’ya sığınmacı olarak gelen Alevi kökenli siyasi mültecilerin örgütlemesiyle kurulmuş olan işçi dernekleri bir araya gelerek “Yurtseverler Birliği Federasyonu”nu kurmuşlardır. Ancak kurulmuş olan bu derneklerin neredeyse tamamı Alevilikten çok siyasi kaygıları ön plana çıkartmıştır.

Aleviler ilk olarak Kuzey Ren Westfalya eyaletinde gerçekleştirilen programlar çerçevesinde bir araya gelmişlerdir. Bu programlarda, Pir Sultan Abdal ve Hacı Bektaş Veli’nin Hayatlarının yanı sıra yaşam felsefeleri de anlatılmıştır. 1980’li yılların ortalarına kadar değişik sol eğilime sahip dernekler içerisinde sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını gidermeye çalışan Aleviler, Ahmet Ayverdi, İsmail Elçioğlu, Derviş Tur gibi Ocakzadelerin girişimleriyle dernekleşmeyi başlatmışlardır. Alevilerin kamuoyunun ilgisini çekmesi ise 30.12.1988’de oluşturulan “Hamburg Alevi-Bektaşî Kültür Grubu”nun düzenlediği Alevi

* Regierung von Unterfranken, Öğretmen, Aschaffenburg, Almanya

Kültür Haftasıyla gerçekleşmiştir. 1993'te gerçekleşen Sivas olayları ve Mart 1995'te İstanbul Gazi Osmanpaşa mahallesinde meydana gelen olaylar Alevi örgütlenmesinde bir dönüm noktası olmuştur. Almanya'daki Alevi dernekleşmelerinin büyük bir çoğunluğu Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu (AABF) etrafında gerçekleşirken, Merkezi Türkiye'de bulunan Cem Vakfı ve Dünya Ehl-i Beyt Vakfı etrafında ortaya çıkan örgütlenmelerle de karşılaşmaktadır.

Aleviliğin yurtdışı örgütlenmesi, bulundukları ülkelerle yapmış oldukları ikili antlaşmalarla önemli mesafe kat etmiştir. Tek başına Almanya ve Avusturya gibi ülkelerde Alevilik derslerinin okul müfredatlarına girmiş bulunması, bu duruma en güzel örnektir.

Biz sunacağımız tebliğde Almanya'da Alevilik etrafında kurulmuş olan dernekleşmelerin tarihsel sürecini inceleyecek, önemli dönüm noktalarına vurgu yapacak ve mevcut durumu gözler önüne sermeye çalışacağız.

SUMMARY OF THE PAPER

The people most affected by the migration that started from the village to the city in the 1950s and headed towards Germany in the 1960s was the Kızılbaş Alawis, most of whom lived in rural areas. The first generation Alevis, who settled in Germany, the first address of foreign immigration, did not feel the need for Alevism-centered organization until the end of the 70s, either joined associations organized by Sunni Muslims or acted together with Social-Democrats to meet their socialization needs. Alevi workers, who started taking their families with them after 1974, started to have difficulties in meeting their social and cultural needs. Workers associations established in big cities such as Munich, Hamburg, Cologne, Berlin and Hanover have emerged as a manifestation of this need. Since the second half of the seventies, worker associations established by the Alevi originated political refugees, who came to Germany as a result of escalating political events in Turkey, established "Patriotic Union Federation. However, almost all of these associations have highlighted political concerns rather than Alevism.

Alevis first came together within the framework of programs carried out in the state of North Rhine-Westphalia. In these programs, life philosophies as well as the lives of Pir Sultan Abdal and Hacı Bektaş Veli were explained. Until the mid-1980s, Alevis, who tried to meet their social and cultural needs among associations with different leftist tendencies, started to establish an association with the initiatives of Ocakzades such as Ahmet Ayverdi, İsmail Elçioğlu and Derviş Tur. The Alevis attracted the attention of the public with the Alevi Culture Week organized by the "Hamburg Alevi-Bektashi Culture Group", which was formed on 30.12.1988. The Sivas events that took place in

1993 and the events that took place in the Istanbul Gaziosmanpaşa neighborhood in March 1995 were a turning point in the Alevi organization. Whereas the Alevi associations gathering around “Alevi Associations Federation of Germany”, it is also encountered the foundations that is located in Turkey like Cem Foundation and Ehl-i Beyt Foundation.

Organization of Alevism abroad has come a long way with the bilateral agreements they have made with the countries they are in. The fact that Alevism courses are included in the school curriculum in countries such as Germany and Austria is the best example of this situation.

In the paper that we will present, we will examine the historical process of associations established around Alevism in Germany, emphasize important turning points and try to reveal the current situation.

Almanya, ikinci Dünya Savaşı’ndan sonra işgücüne ihtiyaç duyunca, bu ihtiyacını ilk olarak İtalya ve İspanya gibi dini ve coğrafi açıdan kendisine yakın gördüğü ülkelerden karşılamayı denemiştir. Bu ülkelerden transfer edilen işgücü mevcut ihtiyacı karşılamaya yetmeyince sırasıyla 30 Ekim 1961’de Türkiye’yle, 1963’te Fas’la, 1965’te Tunus’la ve 1968’de de bünyesinde Boşnak ve Arnavut müslüman unsurları barındıran Yugoslavya’yla iş göçü antlaşmaları imzalamıştır. Bu antlaşmalar çerçevesinde Almanya’ya yoğun bir Müslüman işçi göçü başlamıştır.¹ Nermin Abadan-Unat, 1961’de Almanya’da bulunan Müslümanlar içerisinde Türk vatandaşlarının sayısını 6.700 olarak vermektedir. Gene Abadan-Unat’ın elde etmiş olduğu araştırma sonuçlarına göre 1987 yılına gelindiğinde Almanya’daki Türk nüfusu 1.530.700’e ulaşmıştır.²

1950’li yıllarda köyden kente başlayan göçün 1960’lı yıllarda Almanya’ya yönelmesinden en fazla etkilenen kesimlerden birisi de, büyük bir çoğunluğu köylerde yaşayan Aleviler olmuştur.³ Aleviler Türkiye’de kent yüzü görmeden Almanya’nın sanayileşmiş şehirlerinde görünmeye başlamışlardır.⁴ Almanya’ya gelen ilk Aleviler 1960’lı yıllarda dini kimliklerini görünür kılmamışlar ancak çeşitli dernek çalışmaları içerisinde yer almaktan da sakınmamışlardır. Kuruluşuna iştirak etmiş oldukları derneklerde örgütlenme tecrübesi ka-

¹ Bülent Keleş, *Almanya’da İslam Ve Müslümanlar “Bavyera Örneği”* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri ABD, İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012), 103.

² Nermin Abadan-Unat, *Bitmeyen Göç Konuk işçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002), 37.

³ Bülent Uçar, “Almanya’da Alevilik ve Çeşitli Eyaletlerde Alevilik Din Dersleri Projesi”, *Değerler Eğitim Merkezi Dergisi* 6 (2008), 73.

⁴ Halis Tosun, *Alevi Kimliğiyle Yaşamak* (İstanbul: Can Yayınları, 2002), 70.

zanmışlardır.⁵ İlk nesil Aleviler, 80’li yılların ortalarına kadar inanç merkezli örgütlenme ihtiyacı hissetmemişlerdir. Çalışmak için gelen diğer işçilerle birlikte işçi yurtlarında kalan ilk nesil Aleviler, Sünni inanca sahip işçilerce organize edilen derneklere iştirak etmekte bir sakınca görmemişlerdir.⁶

1973-74 yılında petrol fiyatlarını dört kat artıran petrol ambargosu ekonomik krizle birlikte Avrupa genelinde işsizliğin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkeleri “Anwerbestop” (yabancı işçi alımını durdurma) olarak bilinen kararı almıştır. Bu karar uyarınca yeni işçi alımı sonlandırılırken, mevcut işçilerin geldikleri ülkelere dönmesi noktasında teşvik edilmesine başlanmıştır. Ancak İşçi alımının durdurulması göçü durdurmamış ve bu seferde aile birleşimi ile Türk nüfusunun artmasını sağlamıştır. 1973/74 döneminde tüm Avrupa ülkelerinde 711.302 olan Türk işçilerinin sayısı Aile birleşimlerinin ardından bir milyondan fazla bir artışla 1.765.788’e yükselmiştir.⁷ Bu artıştan mutlak surette Aleviler de etkilenmiştir. 1974’ten sonra ailelerini yanlarına getirmeye başlayan Alevi işçiler, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını giderme noktasında sıkıntı yaşamaya başlamışlardır. Yaşanılan sıkıntılar 70’li yıllarda Alevilerin dernekleşmeye olan ilgisi artırmıştır.

Siyasi Kimlik Merkezli Dernekleşmeler

1970’li yıllarda Aleviler inanç merkezli dernekleşme gerçekleştirmemiş onun yerine sol ve devrimci derneklerde aktif olarak çalışmaya başlamışlardır. Bunlar arasında HDF (Türkiye Halkçı Devrimci Federasyonu-Avrupa – Föderation progressiver Volksvereine der Türkei in Europa e.V.) Hamburg yerelinde kurulmuş olan HDB (Halkçı Devrimci Birliği – Einheit der progressiver Volksvereine) ve Dev Yol gibi dernekler baş rol oynamıştır.⁸ Sol örgütlenmeye yakın olmakla birlikte kurulan bu derneklerde kültürel kaygı da ön planda tutulmuştur. Türkiye Birlik Partisi ile birlikte hareket etme prensibiyle Münih, Hamburg, Köln, Berlin ve Hannover gibi büyük şehirlerde kurulan “Amele Birliği”, “Türk İşçileri Barış Birliği” gibi dernekler kültürel kaygı ve politik

⁵ Handan Aksünger, *Jenseits des Schweigegebots Alevitische Migrantenselbstorganisationen und zivilgesellschaftliche Integration in Deutschland und den Niederlanden* (Münster/New York/München/Berlin: Waxmann Verlag GmbH, 2013), 141.

⁶ Aynı durum Sünni inanca sahip işçiler için de geçerlidir. Onlar da Alevi vatandaşların organize ettiği derneklere üye olup birlikte hareket etmekte herhangi bir sakınca görmemişlerdir. Örneğin; Augsburg şehrinde Türk Ameleler Birliği kurucularından olan Musa Kömürücü aynı zamanda hali hazırda Bayernliga’da mücadele eden Türkspor Augsburg’unda kurucuları arasındadır.

⁷ Abadan-Unat, *Bitmeyen Göç*, 47,48.

⁸ Aksünger, *Jenseits des Schweigegebots*, 141.

destek isteğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.⁹ Belirtmekte fayda gördüğümüz husus; Alevilerin bu tür örgütlenmeler içerisinde yer alırken Alevi inanç kimliklerine vurgu yapmamış olmalarıdır.

1970’li yılların ortalarına kadar Almanya’da yaşayan Türk vatandaşları arasında dernekleşmeye karşı bir ilgisizlik görülmektedir. Abadan-Unat’ın aktardığına göre 1974 yılında Almanya genelinde faaliyet gösteren Türk vatandaşlarınca kurulmuş dernek sayısı 112’dir.¹⁰ Dernekleşmeye karşı ilgisizlik Alevi vatandaşlarımız arasında da görülmüştür. Almanya’da Alevilerin içerisinde ağırlıkta olduğu dernekler 1972’de kurulmaya başlanan “Amele Birliği” isimli derneklerle başlamıştır. Derneklere “Amele Birliği” isminin seçilmesinde Anavatan Türkiye’deki ilk işçi hareketlerinden biri olan Demiryolu işçilerine bir atıf söz konusudur.¹¹ Augsburg ve Münih gibi şehirlerde kurulmuş olan dernekler ise isim olarak Türk Ameleler Birliği’ni (TALEB) kullanmışlardır. Bu isim aynı zamanda “Talip” terimini de çağrıştırmaktadır. Kurucuları, TALEB’in aslında Türkiye Aleviler Birliği’nin kısaltılması olduğunu ama TALEB olarak kullanmayı tercih ettiklerini belirtmişler, “Alevilik” terimini kullanmamalarına gerekçe olarak da yaşayabilecekleri muhtemel baskıları ileri sürmüşlerdir. Alevi ismi kullanılmamasına rağmen çoğu kimse derneklere üye olmaktan çekinmiş ve Türk makamlarınca hakkında soruşturma açılacağı korkusunu yaşamıştır. Kendisiyle görüştüğümüz, Süleyman Cem; dernekleşen Alevilerin kararlı duruşunun diğer Aleviler üzerinde de olumlu etki yarattığını belirtmiştir. Gene aynı görüşmede Cem, Türkiye Cumhuriyeti’ne ait konsolosluk önlerinde eylem yapmalarına rağmen, protestocu dernek mensuplarına yönelik herhangi bir kovuşturma olmamasının Alevi kökenli işçileri TALEB derneklerine üye olma noktasında cesaretlendirdiğini ifade etmiştir.¹²

Yetmişli yıllarda Türkiye’de tırmanan siyasi olaylar Almanya’da yaşayan Türkleri de yakından etkilemiştir. Siyasi eylemlerinden dolayı Türkiye’den uzaklaşarak Almanya’ya sığınmacı olarak gelen Alevi kökenli siyasi mültecilerin örgütlenmesiyle TALEB ve benzeri dernekler bir araya gelerek Yurtseverler Birliği Federasyonu’nu kurmuşlardır. Gerek TALEB gerekse de Yurtseverler Birliği Federasyonu’nun örgütlenmesinde Türkiye Birlik Partisi önemli bir rol üstlenmiştir. Zira Almanya’nın Hamm şehrinde 1972 yılında ilk Yurtseverler Birliği Derneği’nin kurulmasında önemli rol oynayan Sabit Yıldız, dernek kuruluşunu gerçekleştirmeden önce Türkiye Birlik Partisi yetkilileriyle görüşüp

⁹ Keleş, *Almanya’da İslam ve Müslümanlar*, 158.

¹⁰ Abadan-Unat, *Bitmeyen Göç*, 54.

¹¹ Uğur Aydoğdu - Ahmet Aydemir, *Avrupa Alevi Yapılanması Kronoloji 1989-1998* (Ankara: Öztepe Matbaacılık Ltd.Şti., 2013). S.7.

¹² Yurtseverler Birliği Federasyonu Genel Başkanlığı da yapmış olan Süleyman Cem ile 14.06.2020 saat 11:00’da yapılan telefon görüşmesi.

onay aldığını söylemektedir. Daha sonra aynı çizgide kurulan derneklerin sayısının artmasıyla birlikte, federasyon kurma düşüncesi gündeme gelmiştir. Parti yetkililerine de durum arz edildikten sonra, 1976 yılında TBP Genel başkanı Mustafa Timisi'nin de katıldığı Darmstadt şehri yakınlarında düzenlenen toplantıyla Yurtseverler Birliği Federasyonu kurulmasına karar verilmiştir.¹³ Bu durumun bir sunucu olarak 1977 seçimlerinde TBP listesinde başta Süleyman Cem olmak üzere bazı TALEB yöneticileri milletvekili adayı olarak katılım gösterilmiş ve YBF, Türkiye Birlik Partisi'nin yurtdışı şubesi şeklinde görev yapmaya devam etmiştir.¹⁴ Ayrıca YBF, Türkiye Birlik Partisine maddi destekte de bulunulmuştur. Üyeler arasında toplanan paralar TBP'sine bağış olarak gönderilmiş ve Parti genel başkanı Mustafa Timisi'ye makam aracı hediye edilmiştir. Almanya dışında temsilciliği olmayan Yurtseverler Birliği Federasyonu'na bireysel olarak farklı Avrupa ülkelerinden üye olanlar olmuştur.¹⁵ 1980 öncesinde kurulmuş olan bu derneklerin öncelikli gayesi Alevilik öğretisini yaşatmaktan çok, Sosyal-Demokrat siyasi kaygılarını ön planda tutmaya çalışmak olmuştur. Dernek kimliğini ön planda tutarak yapmış oldukları etkinliklerin çoğunluğu siyasi propaganda içerikli olmuştur.¹⁶ Ancak az sayıda da gerçekleşmiş de olsa kurulmuş olan bu derneklerin hemen hepsinde Alevi inancına yönelik Cemler gerçekleşmiştir.¹⁷ Özellikle Yurtseverler Birliği döneminde yapılan Cemler bir örgüt kararı olmayıp, derneklerin kendi inisiyatifine dayanmaktadır. Yurtseverler Birliği'nin logosunda da Aleviliğe ait Bağlama ve 12 köşeli teslim taşıını andıran semboller kullanılmıştır. Gene Yurtseverler Birliği Federasyonu döneminin önemli etkinlikleri arasında, Berlin'de bir tiyatro grubu bulunan Ali Haydar Cilasun'un hazırladığı ve Maraş olaylarının yanı sıra Kerbela şehitlerini anlatan sahne sunumları olmuştur. YBF aynı zamanda Yurtsever Birlik isimli 12 sayı yayınlanan bir dergi de çıkartmıştır. Yurtsever Birlik dergisinde siyasal ve toplumsal olayların yanı

¹³ Sabit Yıldız ile yapılan görüşme 23.01.2019 Rodermark, Yıldız'ın vermiş olduğu bilgilere göre Mustafa Timisi yapmış olduğu Almanya/Frankfurt ziyaretlerinde 1966 yılında Birlik Partisi Adana bölge başkanlığı da yapmış olan İsmail Elçioğlu'nun evinde misafir olmuştur.

¹⁴ Yard. Doç. Dr. Şehriban Şahin Kaya, "Yeni Alevi Kadın Kimliğinin İnşasında Kollektif Hafızanın Rolü", *VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı*, (Ekim 2009), 454; Élise Massicard, *Türkiye'den Avrupa'ya Alevi Hareketinin Siyasallaşması* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 315-316; Süleyman Cem, "Süleyman Cem"; Zeynel Gül, "Almanya'da Alevi Dernekleri", *Bilgi Toplumunda Alevilik, Haz. İbrahim Bahadır* (Ankara: Bielefeld Alevi Kültür Merkezi Yayınları, 2003), 358.

¹⁵ Sabit Yıldız, "Sabit Yıldız".

¹⁶ Keleş, *Almanya'da İslam ve Müslümanlar*, 157-158; Martin Sökefeld (ed.), *Aleviten in Deutschland, Identitätsprozesse einer Religionsgemeinschaft in der Diaspora* (Bielefeld: transcript Verlag, 2008), 22.

¹⁷ Yıldız, "Sabit Yıldız". Zeynel Gül Yurtseverler Birliği Federasyonu'na bağlı hiçbir dernekte Cem yapılmadığını iddia etmektedir. bkız. Gül, "Almanya'da Alevi Dernekleri", 359.

sıra Alevilikle ilgili yazılar da yayınlanmıştır.¹⁸ 1980 Askeri darbesi öncesinde YBF'ye 50 civarında dernek üye olmuştur. Darbe sonrası süreçte siyasi partilerin kapatılması sonucunda üye dernekler ve TBP yöneticileriyle yapılan görüşmeler sonucunda Nürnberg şehrinde toplantı yapılması kararlaştırılmış ve bir araya gelen dernek temsilcileri Yurtseverler Birliği Federasyonu'nun feshine karar vermiştir. Ortaya çıkan boşlukta kapatılan dernek üyeleri kendilerine yakın buldukları diğer örgütlenmelere yanaşmaya başlamışlardır. Yurtseverler Birliği Federasyonu'na bağlı bulunan derneklere üye olanların %99 oranında Aleviler olduğu ifade edilmektedir.¹⁹ Ancak üzerinde durmak istediğimiz husus her ne kadar üyelerinin büyük çoğunluğunu Alevi yurttaşlarımız oluştursa da 1987 yılında resmiyet kazanan Köln Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği'nin kuruluş sürecine kadar Alevileri bir araya getiren inanç merkezli bir örgütlenmeyle karşılaşmamaktadır.

Alevilik Etrafında Dernekleşmeyi Sağlayan Etkenler

Almanya'da Alevi örgütlenmesinin aşama kat etmesinde 12 Eylül 1980 darbesi önemli bir rol oynamıştır. 1980 öncesindeki politik faaliyetlerinden dolayı tutuklanma endişesi taşıyan çok sayıda Alevi kökenli solcu Avrupa ülkelerine, özellikle de Almanya'ya sığınma talebinde bulunmuş ve bunların büyük bir kısmının başvurusu kabul edilmiştir.²⁰ Martin Sökefeld'in iddiasına göre iltica edenler arasında Kürt kökenli Aleviler çoğunluğu teşkil etmektedir.²¹ Almanya'da Alevi örgütlenmesini başlatan isimler arasında daha önce Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ya da Devrimci İşçi veya Dev Yol gibi radikal sol örgütlenmeler içerisinde siyaset yapan isimler de bulunmaktadır. Değişik sol örgütler içerisinde görev yapan bu isimlerden Alevi olmayanlar dahi, sol hareketler içerisinde birlikte çalışma yapmış oldukları Alevi arkadaşlarına, yeni başlayan Alevi örgütlenmesi sürecinde katkıda bulunmuştur. Alevi örgütlenmesinde öncü rol üstlenen bu ilk kuruculardan bazılarının geçmiş siyasi yaşamlarında, genel olarak "dın" karşıtı bir siyaset izlediklerinden de

¹⁸ Süleyman Cem telefon görüşmesi.

¹⁹ Yıldız, "Sabit Yıldız".

²⁰ Abadan-Unat 1980'de siyasal nedenlerle iltica başvurusunda bulunan Türk vatandaşlarının sayısını 57.913 olarak vermektedir. Baknz. Abadan-Unat, *Bitmeyen Göç*, 56. Ayrıca, Erkan Perşembe, *Almanya'da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2005), 70. Robert Langer, "Hacı Bektaş Veli'nin Almanya'ya Varışı: Göç ve Diaspora Çerçevesinde Yurtdışındaki Alevilikte Dinsel Ritüel Dönüşüm-Değişimler" (Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu (Nevşehir, 17-18 Ağustos 2009) Bildiriler, Nevşehir: Atatürk Kültür Merkezi, 2010), 382.

²¹ Martin Sökefeld, "Almanya'da Aleviler; Türkiye'den Alevi Hareketine", *Kızılbaşlık, Alevilik, Bektaşilik Tarih-Kimlik-Inanç Ritüel* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 409.

bahsedilmektedir.²² Onların din karşıtlığı kültürel bir kimlik olarak Aleviliğin kurumsallaşmasına katkı sağlarken, geleneksel Alevi algısının yaşam alanının daralmasına neden olmuştur.

1970’li yıllarda sol hareketler içinde yer alan Alevilerin önemli bir kısmı, sosyalist ideolojinin etkisinde kalarak Alevilik merkezli dini algılarını ikinci planda bırakmışlardır.²³ 1980’li yıllarla birlikte dünya genelinde Sol ideolojide ortaya çıkan Paradigma değişiminden Almanya’da Sol örgütler etrafında bir araya gelmiş olan Aleviler de etkilenmişler ve alan değiştirerek Alevilik öğretisi etrafında bir araya gelmeye başlamışlardır.²⁴ Bu bir araya gelişlerin altında yatan sebeplerin başında 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren benimsenmiş olan “Kimlik Siyaseti” gelmektedir. 1970’li yılların ideolojik havasında sol örgütlenmeler içerisinde yer alan Alevi kökenli isimler 1980’li yıllarda “Sol”da beklentilerinin karşılanmamış olmasının hayal kırıklığı ile yeni arayışlara girişmişlerdir. Aleviliğin bu akım mensuplarının “kültür” olarak algılanması²⁵ ve tam bu noktada Alman devletinin “Çok Kültürlülük”²⁶ siyaseti onların bu arayışlarına bir can simidi gibi yetişmiştir. Zira Almanya’nın federal ve yerel kamu kuruluşları etnik ve dinsel her türlü kimlik merkezli örgütlenme çabasını desteklemektedir.²⁷ Sosyalist oluşumlarda siyaset yapmış Aleviler, “Solculuk” dönemlerinde elde etmiş oldukları bilgi ve tecrübelerini Alevilik içerisine serpiştirmeye başlamışlardır. İçerisine solculuk serpiştirilen Alevilik “Seküler Alevilik”²⁸ olarak Alman kamuoyuna servis edilmiş ve bu durum Almanya’daki seküler yaşam tarzıyla da örtüşünce kolaylıkla kabul görmüştür.²⁹ Zira Sünni İslam anlayışının Alman anayasasıyla örtüşmeyeceği

²² Bu karşıtlığın merkezinde radikal sol siyasi anlayışın etkin olduğunu zannetmekteyiz. Ayrıntılı bilgi için bkz. Martin Sökefeld, “Die Geschichte der alevitischen Bewegung in Deutschland”, *Aleviten in Deutschland Grundlagen, Veränderungsprozesse, Perspektiven* (EZW, 2013), 19-20.

²³ Sökefeld, “Almanya’da Aleviler”, 406.

²⁴ Martin Sökefeld (ed.), *Aleviten in Deutschland, Identitätsprozesse*, 22.

²⁵ Sökefeld, “Almanya’da Aleviler”, 406.

²⁶ *Almancası Kulturelle Vielfalt*, son yıllarda özellikle gündemde tutulan önemli bir konudur. Aleviler de “Yol bir Sürek bin bir” ve “Çokluk içre birlik” söylemlerini sık sık gündeme getirerek dikkat çekmektedirler. 28.09.2019 tarihinde gerçekleşen Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu’nun ana teması da “Çokluk içre birlik” (Einheit in Vielfalt) olmuştur. Ayrıca bkz. Deniz Coşan-Eke, “Almanya’daki Alevi Örgütlenmesi ve Kazanımları”, *Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi* 309-310 (Ocak 2015), 93.

²⁷ Abadan-Unat, *Bitmeyen Göç*, 67.

²⁸ Sökefeld bunu Sünni İslam’ın ötekisi olarak ifade etmektedir. Bkz., Sökefeld, “Almanya’da Aleviler”, 406.

²⁹ 11. Eylül 2001 saldırıları ardından tüm dünyada olduğu gibi Almanya’da da aşırı dini grupların önüne geçmek için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. 2006 yılında hayata geçirilen “Deutsche İslam Konferens” de bu adımlardan biridir ve çağrılı üyeleri arasında AABF’de bulunmaktadır. AABF yöneticilerinin zaman zaman dile getirmiş oldukları “İslam dışı Alevilik” söylemi her ne kadar Deutsche İslam Konferens üyelikleriyle çelişiyor olsa da seküler yaşam algısıyla örtüşmesi hasebiyle sorun değilmiş gibi gözük-

düşüncesi³⁰ Alman kamuoyunun Alevilere ilgi göstermesine sebep olmuştur. Sökefeld, Alman ve Alevi kültürünün birbirine uyumunun da karşılıklı iletişiminde önemli rol oynadığını düşünmektedir.³¹

Alevilik etrafında örgütlenmeye başlanmanın bir başka nedeni olarak da; Sünni Müslümanların 80’li yıllarda güçlü bir cemiyet yapısına kavuşmuş olmaları gösterilmektedir. Türkiye’de zaten hâkim olan Sünni din algısının Sünni Müslümanlar dernekleşme çalışmaları çerçevesinde Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde “cami yaptırma derneği” tarzında bir oluşumla para toplamaya başlamışlardır. O yıllarda Alevi-Sünni ayrımının günümüzdeki kadar belirgin olmayışı, daha net bir şekilde ifade edecek olursak, kimin Alevi, kimin Sünni olduğunun açık bir şekilde bilinmemesi, cami derneklerinin Alevi vatandaşlardan da para toplamalarına sebep olmuştur. Bu durumdan rahatsızlık duyan önde gelen Aleviler dernekleşme faaliyetlerine hız vermiştir. Uzun yıllar Almanya Alevi Birlikler Federasyonu eğitim sorumlusu olarak da görev yapmış olan İsmail Kaplan, bir başka neden olarak da, cami yetkililerinin Sünni kökenli bayanların yanı sıra Alevi kökenli bayanlara da başörtüsü takma hususunda telkinde bulunduklarını iddia etmekte ve bu durumun Alevileri örgütlenmeye yönlendirdiğini ileri sürmektedir.³² Alevilerin inanç merkezli bir araya gelme gerekçelerinden bir diğeri de 12 Eylül 1980 ihtilalinin ardından Askeri yönetimin komünist tehlikeye karşı Türk-İslam sentezini bir koz olarak kullanması ve Almanya’da Diyanet İşleri Başkanlığı’nın bir alt kurumu tarzında hizmet verecek olan Diyanet İşleri Türk İslam Birliği’nin (DİTİB) kurumsallaşmasına öncülük etmesi olmuştur. Bu durum Aleviler tarafından asimilasyon tehdidi olarak algılanmış ve Alevileri kendi kurumsal yapılarını ortaya koymaya zorlamıştır. Saymış olduğumuz bütün bu ön koşullar Sol ideolojideki Paradigma değişimi ve kimlik siyasetiyle birleşince de Almanya’da yaşayan vatandaşlarımız arasındaki ideolojik ayrışma zayıflamış ve Aleviler “kimlik merkezli”³³ dini alana ilgi duymaya başlamışlardır.³⁴

Kurumsallaşmayı gerekli kılan bir başka neden olarak da cenaze merasimleri gösterilmektedir. Zira 1980 öncesi sayıları fazla olmamakla birlikte vefat

mektedir. Aksünger, *Jenseits des Schweigegebots*, 231.

³⁰ Krisztina Kehl-Bodrogi, “Von Der Geheimen Glaubenslehre zur Öffentlichen Religion Alevitischer Religionsunterricht in Deutschland”, *Bilgi Toplumunda Alevilik*, Haz. İbrahim Bahadır (Ankara: Bielefeld Alevi Kültür Merkezi Yayınları, 2003), 464.

³¹ Sökefeld, “Almanya’da Aleviler”, 415.

³² Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Kaplan, *ALEVİCE, İnancımız ve Direncimiz* (Köln: Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu Yayınları, 2009), 143.

³³ Kimlik merkezli söyleminden kastımız; Solculuklarını koruyarak Aleviliği bir kültür olarak ön planda tutmaya çalışıp o şekilde de tanımlayan sol kökenli yapılanmalardır. 2-7 Ekim 1989’da Hamburg’da düzenlenen “Alevi Kültür Haftası etkinliği bu türden bir yapılaşmanın ilk örneklerinden biridir.

³⁴ Uçar, “Almanya’da Alevilik”, 73-74.

eden Alevi yurttaşlarımızın Cenaze merasimleri Cami derneklerinde gerçekleşmiştir.³⁵ Alevilerin normal zamanlarda camiye gitmiyor olmaları, cenaze merasimleri sırasında bazı Sünni vatandaşlar tarafından dile getirilmiştir.³⁶ Bu söylemden rahatsız olan Alevi vatandaşlarımızla Sünni vatandaşlar arasında tatsız tartışmaların yaşanmıştır.

Sabit Yıldız'ın verdiği bilgilere göre 1975 yılı şubat ayı içerisinde Hamm DGB Haus binasında yaklaşık 1000 kişinin katılımıyla Hızır Cemi yapılmıştır. Düzenlenen bu Cem için davetiye hazırlanmış ve Katolik ve Protestan kilse temsilcilerinin yanı sıra Alman kurum temsilcileri de davet edilmiştir. 12 adet kurbanın kesildiği bu Cem, mevcut kaynaklarımız ışığında ilk geniş katılımlı Alevi birlikteliği olarak gözükmektedir. Ayrıca Yıldız'ın düzenlenen bu Cem ayinine yönelik Alman gazetelerinde de haber yapıldığını ifade etmiştir.³⁷ Görüşmecilerimizin ve yazılı kaynaklarımızın çoğunluğu Almanya'da Alevi öğretisi ve kimliği etrafında ilk bir araya gelişlerde Şinasi Koç'un önemli bir görev üstlendiğini ifade etmektedir. Onun girişimi ve öncülüğünde Almanya'da ilk defa geniş katılımlı Cemler yapılmıştır. Aleviler Kuzey Ren Westfalya eyaletinin Herne ve Herten şehirlerinde 1983 yılında gerçekleştirilen programlar çerçevesinde bir araya gelmeye başlamışlardır. Bu programlarda, Pir Sultan Abdal ve Hacı Bektaş Velî'nin hayatlarının yanı sıra yaşam felsefeleri de anlatılmıştır. Bu programlar çerçevesinde Şiirler okunup, deyişler söylenmiş ve Alevilik görünürlük kazanmaya başlamıştır.³⁸

Dernekleşmeye sürecini konuştuğumuz Hamza Kurnaz; Alevileri harekete geçiren en büyük dinamiklerden birisinin kadınlar olduğunu dile getirmiştir. Aleviler arası gerçekleşen aile ziyaretlerinde konu Aleviliğe gelince kadınların söz alıp, erkekleri çocuklarına Alevi yol ve erkanını öğretme hususunda teşvik ettiğini söyleyen ve kendisi de ocakzade olan Kurnaz; "Eşlerimiz bize; siz nasıl dedesiniz? Çocuklarınız Alevilikten bir haber yaşıyor, bir an önce onlara Aleviliği öğretmek için bir şeyler yapın" dediklerini ifade etmiştir.³⁹

Kurumsallaşma Süreci – İlk Dernekleşmeler

Almanya'da Alevi kimliği etrafında gerçekleşen Alevi kurumsallaşması iki yönlü bir yapı arz etmektedir. Bu iki yönlü yapılaşmanın ilki Kuzey Ren-West-

³⁵ Aksünger, *Jenseits des Schweigegebots*, 169.

³⁶ Mehmet Caba, *Avrupa Alevi Örgütlenmesi* (Ankara: İmla Kitap Yayınları, 2014), 61.

³⁷ Kendisiyle yapmış olduğumuz görüşmede Sabit Yıldız düzenlenen bu ilk Cem'de post Dedeliğinin Köln'de yaşamını devam ettiren Ağuiçen Ocağı mensubu Niyazi Bozdoğan dedenin üstlendiğini söylemiştir. Yıldız, "Sabit Yıldız"; Metin Kaçmaz, *Almanya Alevi Örgütlenmesi Tarihi 1989-2018* (Köln: YOL Bilim Kültür Araştırma Yayınları, 2018), 32.

³⁸ Keleş, *Almanya'da İslam ve Müslümanlar*, 158.

³⁹ Hamza Kurnaz, "Hamza Kurnaz".

falya ve Hessen eyaletlerinde kurulan ve sosyo-politik kutuplaşmalardan uzak geleneksel Alevilik çizgisini takip ederken⁴⁰, ilk örneğini Hamburg’da gördüğümüz ikinci tür Alevi örgütlenmeleri, kurucularının uzun süre sol gruplar içerisinde aktif olmalarının etkisiyle⁴¹ kültür merkezci bir yapıyla hareket etmişlerdir. Bu iki yönlü hareket tarihi süreç içerisinde kendi içerisinde de bölünmeler yaşayarak yeni kamusal yapıların ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Ortaya çıkan bu yapısal farklılıklar, gözlemleyebildiğimiz kadarıyla, Alevilik algılarına yansıdığı gibi Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı tavır alışta da etkili olmuştur. Bu durum; günümüzde Aleviliğin kendine özgü bir inanç mı olduğu yoksa İslam’ın farklı bir yorum tarzı mı olduğu tartışmalarının da önünü açmış olmalıdır. Ancak biz bu çalışmamızda tebliğimizin sınırlarını zorlayacağı için kurumsallaşma farklılıklarına sadece değinmekle yetinip, kurumsallaşma sürecinin üzerinde durmaya çalışacağız.

Almanya’da Alevilerin dernekleştiği ilk şehir Köln olmuştur. Geleneksel Alevilik anlayışıyla yola çıkan Şinasi Koç dedenin kişisel gayret ve teşvikleri bu dernekleşmeye önemli bir rol üstlenmiştir. Onun telkinleriyle harekete geçen Niyazi Bozdoğan, Hüseyin Tur ve İsmail Tanrıverdi gibi isimlerle bir araya gelen Alevilerin Köln Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği ismi altında vermiş oldukları kuruluş dilekçeleri 01.03.1987 tarihinde Köln Dernekler Masasınca onaylanmış ve derneğin kuruluşu resmîyet kazanmıştır. Her ne kadar resmî kuruluşu 1987 yılı olsa da Köln şehrinde gayri resmî olarak 1984 tarihinden itibaren bir araya gelişlerin başladığını ve Alevilerin Cem olduğunu yapmış olduğumuz görüşmede Niyazi Bozdoğan dede bizzat ifade etmiştir.⁴² Köln’de kurulan derneği Ahlen, Berlin, Schwerte ve Hamburg gibi şehirlerde Aleviliği düşünce merkezine alan derneklerin kurulması takip etmiştir. Bütün bu derneklerin kuruluş ve resmîyet kazanma tarihleri resmî kayıtlarla sabit iken, başta Sökefeld olmak üzere⁴³ birçok akademisyenin Alevi kurumsallaşmasını aşağıda değineceğimiz Hamburg Kültür Haftası merkezli başlatmaları anlaşılır olmaktan uzaktır.

Mainz şehrinde kurulan dernek hem kuruluş süreci hem de kurucularının daha sonraki Alevi hareketinde oynayacakları rol açısından üzerinde durulmayı hak eden bir öneme haizdir. Aralarında Derviş Tur, Ahmet Aydemir, Sabit Yıldız⁴⁴ gibi isimlerin bulunduğu Aleviler 26.03.1987 tarihinde geniş katılımlı bir toplantı gerçekleştirmiş ve toplantıya 50 civarında isim katılmıştır.

⁴⁰ Aksünger, *Jenseits des Schweigegebots*, 142-143.

⁴¹ Aksünger, *Jenseits des Schweigegebots*, 142.

⁴² Niyazi Bozdoğan, “Niyazi Bozdoğan”.

⁴³ Sökefeld, “Almanya’da Aleviler”, 412,413.

⁴⁴ Sabit Yıldız Heilbron’da ikamet etmesine rağmen 160 km uzaklıktaki Mainz derneğine kurucu üye olarak katılmıştır.

Katılımcıların tamamına yakını Alevi inancına hizmet etmek noktasında son derece istekli olmasına rağmen dernekleşme konusunda tereddüt yaşamıştır. Tereddütlerinin baş nedeni, kurulacak olan bir alevi derneğinde yönetici veya üye olmaları durumunda, olası bir Türkiye seyahatinin kendilerine sorun yaratacağı düşüncesi olmuştur. Bu düşüncelerini gündeme getirdiklerinde toplantıya Köln'den gelerek katılan Hüseyin Tur, daha önce Şinasi Koç'un teşvikiyle Köln'de Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği kurduklarını söylemiş ve kuruluş sürecinde T.C. Kültür Bakanlığına müracaat ettiklerini belirtmiştir. T.C. Kültür Bakanlığının ilgili müracaata "Almanya'da kurulacak olan ve Alman yasalarına göre yasak olmayan bir kuruluşa Türkiye Cumhuriyeti olarak herhangi bir müdahalelerinin söz konusu olmayacağı" şeklinde olmuştur. Hüseyin Tur'un yapmış olduğu bu açıklamanın ardında toplantıya katılanlar üzerinde bir rahatlama olmuş ve oy birliği ile Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği kurulması yönünde irade beyanında bulunulmuştur.⁴⁵

Üzerinde durulması gereken bir diğer dernekleşme süreci de 1988'in son günlerinde Hamburg şehrinde yaşanmıştır. O tarihe kadar mensubu oldukları Alevilik öğretisine yönelik ihtiyaçlarını değişik sol eğilime sahip dernekler içerisinde gerçekleştirdikleri sosyal ve kültürel etkinliklerle gidermeye çalışan Aleviler, 30.12.1988'de oniki kişinin bir araya gelmesiyle "Hamburg Alevi-Bektaş Kültür Grubu" isimli yeni bir örgütlenmenin ilk adımlarını atmışlardır. Aralarında Turgut Öker, İsmail Kaplan, Halis Tosun gibi isimlerin bulunduğu grup üyeleri kendi aralarında yapmış oldukları toplantılarda Hamburg Üniversitesi bünyesinde bir etkinlik düzenleme kararı almıştır. HABKG'nin almış olduğu karar doğrultusunda 2-7 Ekim 1989 tarihleri arasında Hamburg Üniversitesi'nde "Alevi Kültür Haftası" programı büyük bir katılımı ile gerçekleşmiş ve kısa sürede Almanya'nın diğer şehirlerinde de benzeri oluşumların meydana gelmesine zemin hazırlamıştır. Kamuoyunda çokça konuşulan ve (kendisinden önce başka Alevi örgütlenmelerinin de olmasına rağmen AABF tarafından Almanya Alevi hareketinin başlangıcı kabul edilen) "Alevi Kültür Haftası" sırasında "Alevi Bildirgesi"⁴⁶ yayınlanmıştır. Türkiye'den ve Avrupa'dan çok sayıda siyasetçi, akademisyen, yazar ve sanatçının katıldığı kültür haftası Alman medya kuruluşlarının Alevileri de gündemine almasına vesile olmuştur.⁴⁷ Gerçekleştirilen bu programda Cem töreni düzenlenmiş ve tanınmış çok sayıda Alevi sanatçı konserler vermiştir. Alevi Kültür Haftası programına Almanya'nın değişik bölgelerinden 5000'in üze-

⁴⁵ Seyit Derviş Tur, *Avrupa'da İlk Alevi Yapılanmasının Tarihi Gerçekleri ve Seyit Derviş Tur'un Hatıraları* (İtmat Ofset Matbaa, 2016), 10.

⁴⁶ *Alevilik Bildirgesi* 6 Mayıs 1990'da Hürriyet Gazetesinde, 15 Mayıs 1990'da ise Cumhuriyet Gazetesi'nin 15. Sayfasında da yayınlanmıştır.

⁴⁷ Halis Tosun, *Alevi Kimliğiyle Yaşamak* (İstanbul: Can Yayınları, 2002), s.93-111.

rinde Alevinin katıldığı söylenmektedir. Alevi Kültür Haftalarına gösterilen yoğun ilgi ve talep 9 Haziran 1990'da HABKG'nin "Alevi Kültür Merkezi"⁴⁸ adı ile resmî bir dernek kurulmasını sağlamıştır. İsmail Kaplan bu tarihten sonra birçok şehirde kurulan alevi örgütlenmelerinin de Alevi Kültür Merkezi ismi ile resmî statü kazandığını iddia etmektedir.⁴⁹ Ancak bizim yapmış olduğumuz araştırmalar, Alevi Kültür Merkezi ismini sol kökenli Alevi örgütlenmelerinin tercih ettiği yönündedir ve bu iddiamızı Kehl-Bodrogi de doğrulamaktadır. Kehl-Bodrogi, Berlin Eyalet Eğitim Bakanlığı'nın Nisan 2002'de almış olduğu okullarda Alevilik derslerinin verilmesi kararının, Alevilerin ve Berlin'de Aleviler adına yetki almış olan derneğin "Sol" ile ilişkilendirilmesi ve Berlin Eyaleti tarafından Sünni Müslümanları temsilen tanınmış bulunan İslamrat' (İslam Konseyi) alternatif olmasından dolayı, gazetelerde ve kamuoyunda "okullarda liberal Kur'an dersi" şeklinde yankı bulduğunu söylemektedir.⁵⁰

Zeynel Gül dernek kurucuları arasında orta yaş grubu Alevilerin çoğunluğu teşkil ettiğini ileri sürmektedir.⁵¹ Onun bu iddiası inançlarını gelecek kuşaklara aktarma endişesi taşıyan ebeveynler açısından düşünüldüğünde geçerlilik kazanmaktadır. Ancak bu durum 50 yaş üstü dedelerin göstermiş oldukları gayreti göz ardı etmeyi gerektirmemektedir. Geleneksel Alevilik algılarına mekân kazandırmış olma gururunu yaşayarak bir araya gelmiş bulunan Aleviler, birbirleriyle ilişkilerinde saygılı olmaya çalışmış ve evlerinden getirmiş oldukları lokmaları dernek çatısı altında birbirleriyle paylaşmışlardır. Kurulan derneklerin masraflarını gerçekleştirmiş oldukları kermesler ve üye aidatlarıyla karşılamaya gayret etmişlerdir.⁵² Bu samimi gayretler sonucunda 1988-1990 arası dönemde Stadallendorf, Duisburg, Neus, Köln, Kassel, Dortmund, Frankfurt, Heilbron ve Mainz dernekleri kurulmuştur.⁵³ 04.11.1990 tarihi itibarıyla hukuki statü kazanmış Alevi dernek sayısı 11 olarak verilmektedir. Aynı tarih itibarıyla kurulma çalışmalarını sürdüren 4 yeni dernek daha bulunmaktadır. Bütün derneklere üye olan Alevi sayısı ise 1132 kişi civarındadır.⁵⁴ İlk Alevi dernekleşmelerinin yaşandığı yıllarda Sol örgüt mensupları

⁴⁸ Alevi Kültür Merkezi, kısa adıyla AKM daha çok solcu kadroların kurdukları Alevi derneklerine verilen bir isim olarak ön plana çıkmaktadır.

⁴⁹ Martin Sökefeld (ed.), *Aleviten in Deutschland, Identitätsprozesse*, 23; Keleş, *Almanya'da İslam ve Müslümanlar*, 158.

⁵⁰ Kehl-Bodrogi, "Von Der Geheimen Glaubenslehre zur Öffentlichen Religion", 262-466.

⁵¹ Zeynel Gül, "Almanya'da Alevi Örgütlenmesi Üzerine Kısa Bir Bakış", *folklor/edebiyat Alevilik Özel Sayısı - II* 2/30 (2002), 373.

⁵² Gül, "Almanya'da Alevi Örgütlenmesi", 373.

⁵³ Tur, *Avrupa'da İlk Alevi Yapılanması*, s.18.

⁵⁴ Aydoğdu - Aydemir, *Avrupa Alevi Yapılanması*, s. 9.

Alevi dernek kurucularını, solun altını boşaltmak ve solun gücünü kırmak adına devlet tarafından görevlendirilmiş ajan olmakla suçlamışlardır. Bu maksatla Alevilerce inanç merkezli düzenlenen toplantıları çoğunlukla sabote etme yolunu seçmişlerdir. Örgüt mensupları öncelikli olarak toplantı düzenlemek isteyen isimleri tehdit ediyor, tehdit işe yaramazsa darp ediyor ve hala geri dönüş gerçekleşmemişse polise bomba ihbarında bulunuyorlardı. Bütün bu yapılanlara rağmen toplantı gerçekleşmişse de toplantı günü kalabalık bir grup halinde salona gelerek slogan atıyor, kışkırtıcı sorular soruyor ve sözlü tacizde bulunuyorlardı. Bu türden davranışlara bir örnek de 24.11.1990 tarihinde Bielefeld yakınlarındaki Melle-Neuenkirchen kasabasında gerçekleşmiştir. Sabit Yıldız, Derviş Tur ve İsmail Elçioğlu'nun konuşmacı olarak katıldığı toplantı sırasında bir grup aniden toplantı salonuna gelerek slogan atmaya başlamış ve konuşmacıları Sol'un altını boşaltmakla görevli Türkiye Devleti tarafından görevlendirilmiş ajan olmakla suçlamışlardır.⁵⁵

1990'lar Alevi örgütlenmesinin hem Türkiye'de hem de Avrupa'da Türklerin yoğun olarak yaşadığı ülkelerde hız kazandığı yıllar olmuştur. Alevi örgütlenmesini hızlanmasında değişik etkenlerden bahsedilebilir, ancak hiç kuşkusuz en büyük etken 2 Temmuz 1993'te Sivas'ta gerçekleşen ve 37 kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan Madımak Oteli yangını olmuştur.⁵⁶ Tarihe Sivas olayları olarak geçen bu talihsiz vakıadan sonra Almanya'da süratli bir şekilde yayılan Alevi organizasyonlarının oluşumunun temelinde dini talepten çok siyasi tepkinin etkili olduğu söylenmektedir.⁵⁷

Federasyon Kuruluyor

Dernekleşme ve derneklerde bir araya gelen Aleviler, Alevilikle ilgili bölgesel farklılıkların görünür olmasını sağlamıştır. Dernek kurulan şehirlerde düzenlenen etkinliklere farklı yörelerden konuşmacılar katılmış ve dinleyiciler arasında da farklı bölgelerden gelen Aleviler olduğu için gelmiş oldukları bölgeden kaynaklı tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Her bölge kendi yöresinde yaşanan Aleviliği hakiki Alevilik olarak algılayıp takdim edince, diğer bölgelerde uygulanan süreklere hoşgörüyle yaklaşmamış ve bu durum da birtakım sorunları beraberinde getirmiştir. Gittikleri şehirlerde yöresel farklılıklar nedeniyle yaşanan tartışmalara şahit olan Derviş Tur ve arkadaşları, bu farklılıkları potasında eritecek bir üst kurulun kurulması üzerinde fikir birliğine vararak, 18.02.1989 tarihinde Federasyon kurulmasına karar ver-

⁵⁵ Tur, *Avrupa'da İlk Alevi Yapılanması*, s. 43,44.

⁵⁶ Sökefeld, "Die Geschichte der alevitischen", 23.

⁵⁷ Uçar, "Almanya'da Alevilik", 74.

mişlerdir. Karşılıklı görüşmeler sonucunda ortaya çıkan Federasyon kurma düşüncesinin temelinde, o güne kadar kurulmuş olan bütün dernekleri tek çatı altında toplamak, ortak karar almak ve alınmış olan kararları tüm derneklerle birlikte uygulayabilmek fikri etkili olmuştur.⁵⁸

1989 yılının ilk yarısında, o zaman kadar kurulmuş olan derneklerin Dortmund Hacı Bektaş Veli Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nde bir araya gelmesinin ardından 03.12.1989 tarihinde gerçekleşen ikinci toplantıda federasyon kurma kararı alarak Kurucu Komite seçilmesi Alevi kurumsallaşması açısından bir dönüm noktası olmuştur. Kurucu komite adına Ahmet Aydemir, toplantıya katılan dernekleri 19.05.1990 tarihinde Berliner Str. 7, Astheim Trebur şehrinin Bürgerhaus'unda (Halkevi) gerçekleşecek olan tüzük hazırlık toplantısına davet etmiştir. 19.05.1990'da gerçekleşen toplantıda tüzüğün yanı sıra Federasyon yönetim kurulu da seçilmiştir. Henüz bir adrese sahip olmayan federasyonun kuruluş bildirgesinde Federasyon sekreteri İsmail Yağlı'nın ikametgâh adresi kullanılmıştır. Kurucular kurulunda Ahmet Aydemir, Musa Bakır, Uğur Aydoğdu, İsmail Yağlı, Efendi Yıldırım, Ali Erdem yer almıştır. Kurucu Başkan olarak Ahmet Aydemir seçilmiş, başkan yardımcılıklarını ise Uğur Aydoğdu ve Musa Bakır üstlenmiştir. Sekreter İsmail Yağlı olurken, saymanlık görevi de Derviş Tur'a verilmiştir. Federasyonun kuruluşunda aktif olan dernekler ise şu şekildedir;

- 1) Türkische Kulturverein e.V. Dortmund (Türk Kültür Derneği e.V. Dortmund)
- 2) Bektaschi Kultur Zentrum e.V. Frankfurt (Bektaş Kültür Merkezi e.V. Frankfurt)
- 3) Hacı Bektasch Veli Kultur Verein Duisburg (Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği Duisburg)
- 4) Hacı Bektasch Kultur Verein e.V. Mainz (Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği e.V. Mainz)⁵⁹
- 5) Köln Hacı Bektasch Kulturhaus e.V. (Köln Hacı Bektaş Kültür Evi e.V.)
- 6) Stadtallendorf Hacı Bektasch Kultur Verein e.V. (Stadtallendorf Hacı Bektaş Kültür Derneği e.V.)
- 7) Heilbronn Bektaschi Gemeinde e.V. (Heilbronn Bektaş Toplumu e.V.).

Toplantıda henüz herhangi bir derneğe üye olmayan İsmail Elçioğlu ile gazeteci Recai Aksu da hazır bulunmuştur. Ayrıca aynı toplantıda kurulacak

⁵⁸ Tur, *Avrupa'da İlk Alevi Yapılanması*, 24-25.

⁵⁹ Bu dernek daha sonra Weisbaden'e taşınmış ve Mainz şehrinde 18.05.2007 Alevitisches Kultur Zentrum Mainz e.V. (Alevi Kültür Merkezi Mainz) derneği kurulmuştur ve halen faal durumdadır. <http://www.mainz-akm.info/anasayfade.htm> (02.01.2020 tarih ve 01:40'ta görüldü)

olan federasyonun ismi Alevi Cemaatleri Federasyonu (ACF) olarak tespit edilmiştir.⁶⁰

Federasyon için oluşturulan geçici yönetim kuruluna ise şu isimler girmiştir; Ahmet Aydemir (Mainz), Doğan Kamışlı (Dortmund), Dursun Karadağ (Heilbronn), Hasan Caner (Avusturya), Hüseyin Menekşe (Dortmund), Hüseyin Tur (Köln), İsmail Ebem (Frankfurt), İsmail Tanyeli (Avusturya), İsmail Yağlı (Mainz), Kemal Demir (Duisburg), Mehmet Ali Turhan (Duisburg), Mustafa Atar (Stadtallendorf), Rıza Şirin (Stadtallendorf), Sabit Yıldız (Heilbronn), Şenol Kaya (Köln), Uğur Aydoğdu (Frankfurt), Derviş Tur (Rüsselsheim), Musa Bakır (Mainz), Efendi Yıldırım (Bischofsheim). Denetleme Kurulunda Gazi Gazi, Hamza Kurnaz, Hüseyin Kılıç, Önder Özküşçu, Rıfat Bektaş, Rıza Korkut ve Süleyman Ağlar görev almıştır. Onur kurulu ise şu isimlerden oluşmuştur; Abidin Yüksel, Ali Erdem, Cihan Çelik, M. Gündüz Kanat, Musa Horoz, Naci Toksoy ve Recai Aksu. Tüzüğü'nün Mainz Amtgericht tarafından 17.01.1991 tarihinde onaylanmasıyla birlikte Federasyon resmîyet kazanmıştır. Tüzüğü'nün Almancaya tercümesinde Ahmet Aydemir ile birlikte emekli öğretmen Marianne Neugebauer de görev almıştır. Onaylanarak resmîyet kazanan tüzükteki üye dernek sayısı ise dokuzdur. Bu dernekler;

- 1) Dortmund Türk Kültür Derneği
- 2) Köln Bektaşî Kültür Merkezi
- 3) Duisburg Bektaşî Kültür Derneği
- 4) Heilbron Bektaşî Kültür Derneği
- 5) Mainz Bektaşî Toplumu
- 6) Stadtallendorf Bektaşî Kültür Evi
- 7) Frankfurt Bektaşî Kültür Merkezi
- 8) Kassel Bektaşî Merkezi
- 9) Herzogenburg Bektaşî Toplumu⁶¹ olarak kayıt altına alınmıştır.⁶²

Tüzüğü'nün Mainz Amtgericht tarafından onaylanmasıyla birlikte 04.11.1990 tarihinde Federasyonun ilk resmi genel kurulu gerçekleşmiş ve yapılan genel kurul sonucu Derviş Tur genel başkan seçilirken, İlhan Aksoy ve Sabit Yıldız ikinci başkanlığa seçilmiştir. Ahmet Aydemir'in sekreter olarak seçildiği genel kurulda görev alan diğer yönetim kurulu üyeleri ise A. Rıza Ağırşöl, Dursun Karadağ, Efendi Yıldırım, Hasan Bozkul, Hüseyin Tur, İbrahim Yılmaz, İsmail Ebem, Kazım Batman, Musa Bakır ve Musa Horoz olmuştur.⁶³

⁶⁰ Aydoğdu - Aydemir, *Avrupa Alevi Yapılanması*, 7-9.

⁶¹ Derviş Tur bu derneği Filderstadt Bektaşî Kültür Derneği olarak kayıt altına almıştır. Bknz; Tur, *Avrupa'da İlk Alevi Yapılanması*, 38-42.

⁶² Aydoğdu - Aydemir, *Avrupa Alevi Yapılanması*, 8-9-108; Tur, *Avrupa'da İlk Alevi Yapılanması*, 38-42.

⁶³ Tur, *Avrupa'da İlk Alevi Yapılanması*, 47-53; Aydoğdu - Aydemir, *Avrupa Alevi Yapılanması*, 10.

Alevi Cemaati Federasyonu'nun "Die Vereinigung der Aleviten-Gemeinde e.V" ismiyle Mainz Dernekler Masasınca resmiyet kazandığına dair onay belgesi 17.01.1991 tarihinde federasyon yetkililerinin eline ulaşmıştır.⁶⁴ 03.05.1991 tarihinde toplanan federasyon genel kurulunda konuşma yapan dönemin genel başkanı Derviş Tur, Almanya'da yaşayan Alevi nüfusunun o tarih itibarıyla 400.000 üzerinde olduğunu ifade etmiştir. Gene aynı konuşmasında sadece Almanya genelinde kurulmuş 54 Alevi derneği olduğunu açıklamıştır. Bunlardan 34'ünün Federasyona üye olduğunu belirten Tur, 20 civarında henüz federasyona üye olmamış dernek bulunduğunu söylemiştir.⁶⁵

Federasyonun kuruluş sürecine tanıklık eden isimlerden biri olan Zeynel Gül, bir araya gelenlerin büyük çoğunluğunun ocakzadelerden oluştuğunu ileri sürmektedir. Gül'ün gözlemlerine göre; o dönemlerde gerçekleşen toplantıların hemen hemen tüm gündem maddelerinin Kuran-ı Kerim'den bir ayete dayandırıldığını belirtmektedir. Gül bazı durumlarda ayetlerin farklı yorumlanmasından kaynaklı tartışmaların da yaşandığını beyan etmektedir.⁶⁶ Ancak Gül'ün ileri sürdüğü bu iddialar incelediğimiz kaynaklar ve görüştüğümüz isimler tarafında teyit edilmemektedir. Zira gündem maddelerinin Kuran ayetlerine dayandırılması abartı olduğu gibi çoğunluğun ocakzadelerden oluşması da gerçekte bağdaşmamaktadır. Zira Federasyon kurucular kurulu içerisinde Ahmet Aydemir, Uğur Aydoğdu vb. gibi çok sayıda ocakzade olmayan Alevi yer almış ve bu isimler genel başkanlık⁶⁷ da dahil olmak üzere Gül'ün iddiada bulunduğu dönemlerde yönetim içerisinde görev yapmıştır.

Alevi Cemaatleri Federasyonu'nun kuruluşunun ardından federasyon yetkilileri hem Türkiye'de hem de Almanya'da resmi kurum ve kuruluşlarla iletişime geçmeye başlamışlardır. Özellikle Türk makamlarıyla düzenli ilişki içerisinde olmaya çalışan Federasyon, birtakım taleplerini de dilekçeyle resmî kurumlara iletmıştır. Köln Radyosuna yapılan Alevilikle ilgili yayın yapma teklifi kabul görmüş ve Muharrem ayının ilk gününe denk gelen 13 Temmuz 1991 günü Federasyon başkanı Derviş Tur, Yüksel Pazarkaya'nın yönetiminde 45 dakika Türkçe yayın yapan programda 10 dakika süreyle Aleviliği anlatma imkanı bulmuştur.⁶⁸ Türkiye Cumhuriyeti kurumlarına yönelik hazırlanan dilekçelerde dile getirilen talepler arasında bugünün koşullarında baktığımızda gerçekleşmesi gayet kolay olan, Muharrem ayında TRT ekranlarında Alevi inanç önderlerine yer verilmesi, Alevi Ziyaretgahlarının restorasyonu, Diya-

⁶⁴ Tur, *Avrupa'da İlk Alevi Yapılanması*, 101.

⁶⁵ Tur, *Avrupa'da İlk Alevi Yapılanması*, 45.

⁶⁶ Gül, "Almanya'da Alevi Örgütlenmesi", 373.

⁶⁷ Ahmet Aydemir ACF kurucu genel başkanıdır.

⁶⁸ Tur, *Avrupa'da İlk Alevi Yapılanması*, 123-124.

net İşleri Başkanlığı içerisinde Alevilerin temsili gibi istekler yer almaktadır.⁶⁹ Alevilerin Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilgili talepleri bugün itibariyle çeşitlilik arz etmektedir. Zira mevcut AABF yönetimi Diyanet İşleri Başkanlığının kapatılmasını isterken, Cem Vakfı çizgisinde hareket eden bazı örgütlenmeler, Alevlerin Diyanet içinde temsilini savunmaktadırlar. İlk taleplerinin geri kalanı hususunda herhangi bir ihtilaf yaşanmamaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği uyum sürecinde gerçekleştirmiş olduğu reformlar sonucunda Federasyonun kuruluş dönemindeki taleplerden birçoğu hali hazırda gerçekleşmiş bulunmaktadır. Alevilik din dersleri, Cemevlerinin hukuksal statüsü ve benzeri konular ise hala çözüm beklemektedir.

Alevi dernekleşmelerinin federasyona dönüşmesi Alevilerin görünür olmalarını sağladığı gibi Alevi-Sünni ilişkilerine de yeni bir boyut kazandırmıştır. Sünni vatandaşlara Aleviliği anlatma maksadıyla 15.10.1990 tarihinde Bergkamen Aleviler Kültür Birliği derneğinde toplantı düzenlenmiş ve bölgede yaşayan Alevi ve Sünni vatandaşların birliğini pekiştirmeye yönelik konuşmalar yapılmıştır. İlgili toplantı da Alevilik tarihi ve inanç boyutlarıyla konuşulmuş ve vatandaşlardan gelen sorular cevaplandırılmıştır.⁷⁰ Gene aynı maksatla düzenlenen ve bugün itibariyle düşünüldüğünde imkansızmış gibi görünen ancak o günün koşullarında gayet normal karşılanan bir panel de 22.02.1992 tarihinde Köln Milli Görüş Teşkilatı'nın salonunda gerçekleşmiştir. Panele konuşmacı olarak Millî Görüş Teşkilatı Sekreteri Ali Yüksel, Doç. Dr. Süleyman Akdemir, Doç. Dr. Süleyman Uludağ, Alevi Cemaatleri Federasyonu genel başkanı Derviş Tur⁷¹, genel sekreter Ahmet Aydemir ve Prof. Dr. İzzettin Doğan katılmıştır. Konuşmacılar ortak değerleri öp plana çıkartarak, birlikte huzur içinde yaşamaya vurgu yapmışlardır. Panel Almanya'da radikal bir dini topluluk olarak görülen Milli Görüş Teşkilatı ile liberal görünümdeki Alevi Cemaatleri Federasyonu arasında gerçekleşmiş olması hasebiyle oldukça ilgi çekici olmuştur.⁷²

İlk Dergiler

Kurumsallaşan Aleviler, Alevileri bilgilendirmek ve faaliyetlerinden haberdar etmek maksadıyla yayıncılık alanında da faaliyet göstermeye başla-

⁶⁹ Aydoğdu - Aydemir, *Avrupa Alevi Yapılanması*, 20-21-22.

⁷⁰ Tur, *Avrupa'da İlk Alevi Yapılanması*, 56-57.

⁷¹ Konuşmacı olarak davet edilen Abidin Özgünay panele katılamayınca onun yerine Derviş Tur söz almıştır. Tur, *Avrupa'da İlk Alevi Yapılanması*, 189.

⁷² Aydoğdu - Aydemir, *Avrupa Alevi Yapılanması*, 12; Tur, *Avrupa'da İlk Alevi Yapılanması*, 189-201. Ancak ne yazık ki; 2. Temmuz 1993 tarihinde Sivas'ta yaşanan olaylar ve Milli Görüş taraftarlarının olayları çıkaran kalabalık lehine bir tutum içerisine girmesi, iki oluşum arasında başlayan yakınlaşmanın tamamıyla ortadan kalkmasına vesile olmuştur.

mışlardır. Bu maksatla Mart 1987’de ise Frankfurt-Rödermark’ta daha sonra kısa bir süre federasyon genel başkanlığı da yapacak olan İsmail Elçioğlu’yla birlikte hareket eden Sabit Yıldız finansal kaynakları sınırlı olduğu için banka kredisi kullanarak “Ehlibeyt” isimli dergiyi Alevilere yönelik yayın politikası ve 700 adet baskıyla yayın hayatına kazandırmışlardır. Dergi çıkartılırken, 1965’ten 1967’ye kadar Doğan Kılıç yönetiminde Türkiye’de yayın yapan Ehli Beyt gazetesinin ismi özellikle tercih edilmiştir. Yıldız, derginin ücret karşılığı satıldığını ve şehir şehir dolaşarak abone çalışması yaptıklarını ifade etmiştir.⁷³ Yine aynı dönemde Münih şehrinde İsmail Cem ve Sabri Durukan koordinatörlüğünde Cem Dergisi de yayınlanmıştır.⁷⁴ Bir diğer süreli yayın olarak da yine 1987 yılında Ahlen şehrinde Kamber Kutlu ve Muhsin Cevahir’in öncülüğünde Alevilerden oluşan bir grubun hazırladığı 3.000 civarındaki tirajıyla “Gerçek İlim Dergisi” yayın hayatına başlamıştır.⁷⁵ Söz konusu dergilerde Alevilerin manevî ihtiyaçlarını gidermeye yönelik bir yayın politikası izlenmiştir.⁷⁶ Alevi-Bektaşî Cemaatleri Federasyonunun kurulmasının ardından Ehli Beyt dergisinin Federasyon çatısı altında yayın yapması hususunda görüşmeler yapılmıştır. Ancak bu çabalar sonuçsuz kalınca, 02.12.1990 tarihinde federasyon çatısı altında yeni bir dergi çıkarılması kararı alınmış ve 12.01.1991 tarihinde çıkarılacak derginin adı “Erenler Bahçesi” olarak kararlaştırılmıştır. Fakat daha sonra bu isim “Mürşid” olarak değiştirilmiş ve ilk sayısı “Kerbela özel sayısı” adıyla yayınlanmıştır. 1993 tarihinde Mürşid dergisinin sadece inanç içerikli olarak ve belli aralıklarla yayınlanması kararlaştırılmış ancak bu karar uygulanamamıştır. Yayın hayatına 15 sayı sığdıran Mürşid dergisi kapatılarak yerine yeni bir dergi çıkarılmasına karar verilmiş ve derginin ismi Alevilerin Sesi olarak belirlenmiştir.⁷⁷

Birbirinden farklı yer ve farklı isimlerle yayınlanan dergiler içerikleriyle de o dönemin önemli tartışmalarını yürütmüşlerdir. Bu tartışmaların başında Kerbela vakasının gerçekleştiği tarih, Kurban, Hicri Takvimin hesaplanması ve Muharrem ayında tutula orucun belli bir tarihe sabitlenmesi gibi konular gelmektedir. Gerçek İlim Dergisi Laupheim kasabasında bulunan Rasathane’ye dayandırdığı iddiasına göre Kerbela vakasının gerçekleştiği tarihi tespit ettiğini ve bunun sanıldığı gibi 10 Ekim 680 ve 10 Muharrem’de gerçekleşmediğini ileri sürmüştür. Gerçek İlim Dergisi Muharrem orucunun miladi

⁷³ Yıldız, “Sabit Yıldız”.

⁷⁴ Aydoğdu - Aydemir, *Avrupa Alevi Yapılanması*, 11.

⁷⁵ 1988 yılında yayın hayatına başlayan Gerçek İlim Dergisi hali hazırda yayın yapmamaktadır ancak Dergiye ait internet sayfası halen güncel konumdadır. Bkz. <http://gercekilim.com/ilkkurucular.htm>, 27.08.2013, saat 17:34’te bakıldı.

⁷⁶ Keleş, *Almanya’da İslam ve Müslümanlar*, 158.

⁷⁷ Aydoğdu - Aydemir, *Avrupa Alevi Yapılanması*. s. 11.

takvime göre ayarlanması gerektiğini söylemiş ve her yıl düzenli olarak 8 Nisan'da Muharrem orucuna başlanması gerektiğini okuyucularıyla paylaşmıştır.⁷⁸ Mürşid dergisi ekibi ilgili iddialar üzerine rasathane görüşmeler gerçekleştirmiş ve olayın farklı anlaşıldığını ortaya çıkartmıştır. Federasyon adına Derviş Tur, Gerçek İlim Dergisi'nin iddialarını çürütmek amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı ile resmi yollardan irtibata geçmiş, Gerçek İlim Dergisi'nin iddiaları dile getirilmiş ve gündemdeki konular hakkında Diyanetten bilgi talep etmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın konuya dair göndermiş olduğu cevabi yazısı karşıt yönde eleştiri gelmesine rağmen Mürşid dergisinde yayınlanmıştır. İki dergi arasında yaşanan tartışmalardan bir diğeri de dergilerin ücretsiz mi yoksa belirli bir ücret karşılığında mı dağıtılacağı konusu olmuştur. Gerçek İlim Dergisi ücretsiz olarak dağıtılırken, Federasyon Mürşid dergisi için 3 DM tutarında bir ücret belirlemiştir. Gerçek İlim Dergisi ücret mukabilinde dergi dağıtmanın üyeleri finans kaynağı olarak görmek anlamına geldiğini iddia ederken, Federasyon ise Gerçek İlim Dergisi ekibinin üye derneklerden 300 DM topladığını ileri sürmüştür.⁷⁹ Her iki dergi arasında yaşanan tartışmalardan bir tanesi de kurban konusunda yaşanmış ve Gerçek İlim Dergisi Hz. İbrahim'in oğlu İshak'ı kurban etmek istediğini ileri sürmüştür.⁸⁰

Federasyona Karşı Tepkisel Hareketler

1990'lı yılların ilk yarısında kurumsallaşmasını gerçekleştiren Alevi derneklerine karşı "Sol" merkezli dernek ve şahıslardan sert eleştiriler gelmiştir. Alevi dernek ve yöneticilerinin Türkiye Cumhuriyeti. Büyükelçilik veya Konsolosluklarıyla girmiş oldukları her türden ilişki, Sol örgüt mensuplarının "işbirlikçi, ajan ve provokatör" suçlamalarına sebep olmuştur. Sol örgüt mensupları gözünde Alevi kökenli TRT sanatçılarının dahi derneklere çağrılması suç teşkil etmiştir. Derviş Tur, sol örgütlerin Alevi gençlerini kullanarak Alevi derneklerini ellerine geçirmeye çalıştıklarını iddia etmektedir. Gene örgüt mensuplarının Alevi derneklerine yönelik provokatif faaliyetler içinde bulunduklarını ve ideolojik propaganda yaptıklarını söylemektedir.⁸¹ Alevi derneklerinin kurulması ve ABF çatısı altında birleşmeye başlanması PKK taraf-

⁷⁸ Gül, "Almanya'da Alevi Örgütlenmesi", 374.

⁷⁹ Tur, *Avrupa'da İlk Alevi Yapılanması*, 58-74-210; Aydoğdu - Aydemir, *Avrupa Alevi Yapılanması*, 11. Diyanet İşleri Başkanlığına müracaat edilmesi ve cevabi yazının Federasyona ait Mürşit dergisinde yayınlanması bugünün şartları düşünüldüğünde imkansız olarak gözükebilir. Ancak Gerçek İlim Dergisinin, DİB'e müracaatla ilgili eleştiri yöneltmesine rağmen o dönem Federasyon kurumsal yapısı açısından herhangi bir sorun teşkil etmemiştir.

⁸⁰ Gül, "Almanya'da Alevi Örgütlenmesi", 374.

⁸¹ Tur, *Avrupa'da İlk Alevi Yapılanması*, 218.

tarlarını da rahatsız etmiş ve Alevi Kurumsallaşması aleyhine faaliyete girişmelerine yol açmıştır. 1992 yılı içerisinde PKK taraftarı Alevi kökenli Kürtler Alevi toplumuna yönelik “Aleviysen muhakkak Kürtsün; Kürt olmadan Alevi olunmaz” şeklinde bir argüman ileri sürmüşlerdir. Diğer taraftan ABF’nin organize ettiği etkinlikleri sabote etme girişimlerinde de bulunan örgüt mensupları; Türkiye Cumhuriyeti Devletin federasyon yetkililerini özel olarak, Sol örgütlerin içini boşaltmak ve Alevi inancını asimile etmek üzere görevlendirdiğini, Diyanetin de bu iş için finansal destekte bulunduğunu ileri sürmüştür.⁸²

Alevi Cemaatleri Federasyonu 30.05.1992 tarihinde ismini Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu olarak değiştirmiştir.⁸³ Federasyonun kurumsal kimliğini gerçekleştirmesinin ardından girişmiş olduğu yapıcı çalışmalar neticesinde takdir toplaması ve kitleler tarafından kabul görmeye başlaması muhalif bir takım oluşumları rahatsız etmiş ve ACF karşıtı bir örgütlenme olarak 07.11.1992 tarihinde yayınlanan bildiriyle Kürdistan Aleviler Birliği’nin kuruluşu kamuoyuyla paylaşılmıştır.⁸⁴ “Kürdistanlı Aleviler Birliği Kuruldu” başlığı ile 07.11.1992 tarihinde yayınlanan bildiride yeni kurulum oluşumla ilgili şahıs bilgisi paylaşılmazken merkez olarak Düren şehri gösterilmiştir. Birliğin kuruluş gerekçesi olarak, kurulmuş olan dernek ve federasyonların T.C devletiyle bağlantılı olarak çalıştığı, Alevileri Türkleştirmek için çaba sarf ettiği, Kürt gerçeğini görmezden geldiği vurgulanmıştır. Bildiride dikkat çeken önemli bir ayrıntı ise bildiri başlığını hemen üzerinde siyah puntolarla yazılmış bulunan “Allah’a hamdolsun ki bizi zalimlerden yana kılmadan, bize haram lokma yedirmedin” (Hz. Hüseyin) alıntı olmuştur.⁸⁵ Kuruluş sonrası aldıkları kararları ise şu şekilde sıralamışlardır;

1. *Başta Kürt kökenli Aleviler olmak üzere tüm demokrat, devrimci ve ilerici Alevilere saflarımızın hazır olduğu,*
2. *Türkiye Cumhuriyeti’nin haksız ve faşist bir devlet olduğu Alevilik ve halkçılık’la hiç nir bağının olmadığı bu nedenle de Türk devletiyle bağlantılı Alevi oluşumlara karşı olduğumuzu,*
3. *İnanç ve İbadet özgürlüğü için mücadele edeceğimizi,*
4. *Aleviliğin zulme karşı direniş geleneğinin mücadelemizde somutlaştırarak sürdüreceğimizi,*
5. *Aleviliğin gerçekliğini araştırarak ve incelemek için bir komisyon kuracağımızı ve bunları seminer, toplantı ve yayın yoluyla halka götüreceğimizi,*

⁸² Tur, *Avrupa’da İlk Alevi Yapılanması*, 227.

⁸³ Perşembe, *Almanya’da Türk Kimliği*, 162; Aydoğdu - Aydemir, *Avrupa Alevi Yapılanması*, 18.

⁸⁴ Tur, *Avrupa’da İlk Alevi Yapılanması*, 227.

⁸⁵ Bu noktaya dikkat çekmemizin ana nedeni o tarihte bu sözü paylaşan isimlerin geçen zaman içerisinde Aleviliğin İslam’la herhangi bir ilişkisinin olmadığını ileri sürecek boyuta gelmiş bulunmalarıdır.

6. Çeşitli dernekler cemaevleri, halkevleri açarak halkın kaynaşmasını sağlayacağımızı ve Alevi kültürel geleneklerini sürdürmeye çalışacağımızı,

7. Halk arasında yetkin Alevi dedeleri ve alimleri tespit edilerek, bilgilerinin halkın hizmetine sunar hale getirilmesiyle uğraşacağımızı,

8. Varolan ilerici Alevi kuruluşlarıyla diyalogun araştırılması, ortak toplantı ve çalışmaların hedeflenmesi,

9. Bu çalışmaların sürdürülmesi amacıyla kısa ve uzun vadeli program ve planların oluşturulması gibi konular karara bağlanırken,

10. Günümüzde birçok baskı gören, yok sayılan Kürt halkının mücadelesinin halklılığının bilinciyle oluşumumuzun ismini de “Kürdistanlı Aleviler Birliği” olarak oy birliği ile onayladık.

11. Bu çalışmaların başarılı yürütülmesi için toplantıya katılanların tümünün görevli olduğu karara bağlanarak iki asıl komite oluşturuldu:

A.Aleviliğin bilimsel temellerinin araştırılıp incelenmesi için bir komisyon,

B.Alınan kararların hayata geçirilmesi için de bir yönetim kurulu oluşturuldu.

Bu birliği oluşturanlar olarak haklı ve gerçeklerden yana olduğumuzu, yanlışlara ve haksızlıklara karşı olacağımızı belirterek, zalimden ve zulümden yana olmayan herkesi saflarımıza davet ediyoruz.⁸⁶ Daha sonra ismini Demokratik Alevi Federasyonu olarak değiştiren oluşum Almanya’daki varlığını devam ettirmektedir.

Kurumsallaşmanın Kalıcılık Kazanması

1993 yılı sadece Türkiye’de değil Almanya’da da Alevilik tarihi açısından bir dönüm noktası olmuş ve dernekleşmede büyük bir artış gözlemlenmiştir. Zeynel Gül, 1993 senesinde sadece Almanya’da kurulmuş olan dernek sayısının 140’a ulaşmış olduğunu söylese de⁸⁷ bu rakam tarafımızca kabul edilebilir değildir. Zira Sivas olayları dolayısıyla birlikte hareket etmenin doruk noktasına ulaştığı 30-31 Ekim 1993’te gerçekleşen kurultaya 40 dernek katılmıştır.⁸⁸

İlk olarak Hamburg Alevi Kültür Haftası neticesinde Alevi Kültür Merkezi ismiyle kurumsallaşmaya başlayan dokuz Alevi derneği⁸⁹ temsilcisi, 12.06.1993 tarihinde Köln’de bir araya gelerek, federasyona üye olmayı müzakere etmişlerdir. Alevilerin güncel sorunlarının da tartışılıp çözüm önerileri

⁸⁶ Tur, *Avrupa’da İlk Alevi Yapılanması*, 230.

⁸⁷ Gül, “Almanya’da Alevi Dernekleri”, 360.

⁸⁸ Aydoğdu - Aydemir, *Avrupa Alevi Yapılanması*, 23,24.

⁸⁹ Berlin Anadolu Alevileri Kültür Merkezi, Hamburg Alevi Kültür Merkezi, Hannover Alevi Kültür Merkezi, Koblenz Alevi-Bektaş Kültür Derneği, Köln ve Çevresi Alevi Kültür Merkezi, Lübeck Alevi Kültür Merkezi, Mannheim Demokrat Aleviler derneği, Neu-Münster Alevi Kültür Derneği, Rheda-Wiedenrück H.B.V. Kültür derneği.

üzerinde durulan toplantı neticesinde Alevi Cemaatleri Federasyonu bünyesinde birleşme kararı alınmıştır. *Birliğe Yönelik Ortak Karar Metni* başlığı altında almış oldukları kararı, federasyon yönetim kuruluna sunmak için Ali Rıza Gülçiçek, Gülizar Cengiz, Necdet Saraç ve Turgut Öker'den oluşan heyet, ABF yetkilileriyle konuşmak üzere Mainz şehrine gelmiştir. Federasyon yetkilileriyle yapmış oldukları görüşmede Federasyon yönetiminde aktif olarak görev almak istediklerinin dönemin Federasyon başkanı Derviş Tur'a iletmislerdir.⁹⁰ 08.05.1993 tarihli yönetim kurulu toplantısında çıkan tartışmadan dolayı genel başkanlıktan istifa etmiş bulunan İsmail Elçioğlu'nun yerine genel yönetim kurulu kararıyla genel başkan olarak Derviş Tur seçilmiştir. Gene aynı toplantıda 30/31 Ekim 1993 tarihlerinde Frankfurt'ta seçimli Genel Kurul toplanacağı Köln şehrinden gelen heyete bildirilmiş ve başvurularının görüşüleceğini belirtilmiştir.⁹¹

2 Temmuz 1993 tarihinde Sivas'ta gerçekleşen talihsiz olayların ardından geniş çerçeveli bir Alevi uyanışı başlamıştır.⁹² 10 Temmuz 1993'te Köln'de organize edilen "Sivas Katliamını Protesto Yürüyüşü"ne 60.000 civarında Alevinin katıldığı söylenmektedir.⁹³ Avrupa'da ve özellikle Almanya'da dernekleşme sayıları artarken, derneklerin federasyon çatısı altında bir araya gelişleri de hız kazanmıştır. İsmail Elçioğlu'nun istifasıyla birlikte genel kurula gitme kararı almış bulunan ABE, olağan üstü genel kurulunu 30/31 Ekim 1993 tarihlerinde Frankfurt Üniversitesinde gerçekleştirmiştir. Üniversiteye ait 800 kişilik amfide gerçekleşen Genel kurula 40 dernek ve 324 delege katılmıştır. Diğer taraftan genel kurula Prof. Dr. İzzettin Doğan, Velayettin Ulusoy, Süleyman Cem (Cem Dergisi), Murtaza Demir (PSAD Genel Başkanı), Selahattin Özel (Hacı Bektaş Veli Dernekleri Genel Başkanı), Ali Eğer (Hacıbektaş Belediye Başkanı) kamuoyunda Alevi kimlikleriyle ön plana çıkmış isimler de katılmıştır. Bu genel kurulun en dikkat çekici yanı ise salonda Hz. Ali resimlerinin yanı sıra Türk Bayrağı ve Atatürk posterlerinin de asılmış olmasıdır. Çok yoğun bir katılımın olduğu genel kurulda başta Divan başkanlığı olmak üzere birtakım tartışmalar yaşanmış ve o güne kadar görülmemiş bir şekilde yönetim kuruluna girmek için 48 kişi ismini yazdırmıştır. Yapılan seçimlerin ardından Ali Rıza Gülçiçek genel başkan olurken, Necdet Saraç ve Mehmet Ali Ölmez 2. Başkan olarak seçilmiştir. Genel sekreterlik görevini Turgut Öker, Muhasiplik görevini ise Gülizar Cengiz üstlenmiştir. Genel Kurul sonucu yönetim kurulu üyelerinin çoğunluğu Aleviler arasında Kültür Merkezci olarak

⁹⁰ Tur, *Avrupa'da İlk Alevi Yapılanması*, 241-242-243.

⁹¹ Aydoğdu - Aydemir, *Avrupa Alevi Yapılanması*, 19.

⁹² Perşembe, *Almanya'da Türk Kimliği*, 162.

⁹³ Kaplan, *ALEVİCE*, 207-223; Aydoğdu - Aydemir, *Avrupa Alevi Yapılanması*, 25.

anılan Kuzey Almanya dernek temsilcileri oluşmuştur. O güne kadar Gustavsburg'da bulunan genel merkez ise alınan kararla Köln şehrine taşınmıştır.⁹⁴

30-31 Ekim 1994 tarihinde Almanya Alevi Cemaatleri Federasyonu, ismini Avrupa Alevi Birlikleri Federasyonu olarak değiştirmiştir.⁹⁵ Bu isim değiştirme kararıyla birlikte Hollanda, Fransa, İngiltere, İsviçre ve Avusturya'da bulunan Alevi dernekleri, Avrupa Alevi Birlikleri Federasyonu'na üye olmaya hak kazanmışlardır. Artan üye sayısı ile birlikte ortaya çıkan koordinasyon bozukluğunu gidermek için, 25 Kasım 1997'de yapılan tüzük kurultayında, Alevi Derneklerinin bulunduğu her ülkede federasyonların oluşmasına karar verilmiş ve bu federasyonlar "Avrupa Alevi Konfederasyonu" adı altında birleştirilmiştir. Ancak bu konfederasyon yapılanması 2005'te tamamlanamamıştır. Her ülkenin kendi federasyonunu kurmasıyla birlikte 28 Kasım 1998'de Avrupa Alevi Birlikleri Federasyonu yeniden Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu ismini almıştır. O tarihten itibaren de bu isimle faaliyetlerini sürdürmektedir.⁹⁶

1997 yılında Hollanda'da Ocakzadelere yönelik eğitim çalışmaları yapmak üzere Alevi Akademisi kurulmuş ve başkanlığına daha önce Töb-Der (Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği) genel başkanlığı da yapmış olan Mustafa Düzgün getirilmiştir. Aynı zamanda ocakzade de olan Mustafa Düzgün 1997 ile 2011 yılları arasında Avrupa Alevi Akademisi başkanlığı görevini sürdürmüş ve 2011 yılında görevi ocakzade olan Avukat Sedat Korkmaz'a devretmiştir. Mehmet Caba'nın belirttiğine göre Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonu kurulma sürecinde genel başkanlık için Mustafa Düzgün'ün ismi sürekli ön planda tutulmuştur. Ancak Turgut Öker ihtiraslı davranarak Mustafa Düzgün'ü 1999 yılında AABF yönetim kurulu içerisinde yaşanan istifalardan dolayı sorumlu tutmuş ve kendisini genel başkan seçirmiştir. Bu süreçte akademiye herhangi bir destekle bulunulmamış ve AABF genel merkezinde bulunan büro Bremen şehrine taşınmıştır. AABF akademiyle olan ilişkilerini de durdurmuş ve üyesi olan dernekleri de uyararak Akademi ile olan ilişkilerine son vermeleri istenmiştir. Uyarıya rağmen ilişkilerini devam ettirecek olan dernekler ise disiplin kuruluna sevk edilmekle tehdit edilmiştir.⁹⁷

⁹⁴ Aydoğdu - Aydemir, *Avrupa Alevi Yapılanması*, 23-24.

⁹⁵ 30-31 Ekim 1994 tarihlerinde yapılan tüzük kararıyla Alevi Cemaatleri Federasyonu olan ismi Avrupa Alevi Birlikleri Federasyonu olarak değiştirilen federasyonun isim değişikliği kararı Köln şehri dernekler masasının 3 Haziran 1996 tarihli kararıyla tescil edilmiştir. Bknz Aydoğdu - Aydemir, *Avrupa Alevi Yapılanması*, 54.

⁹⁶ Keleş, *Almanya'da İslam ve Müslümanlar*, 159.

⁹⁷ Caba, *Avrupa Alevi Örgütlenmesi*, 137,138,139,140.

1997 yılı içerisinde ortaya çıkan bir diğer oluşum ise Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü olmuştur. Başkanlığını Gülizar Cengiz'in yaptığı Enstitü kuruluşunun ardından bilimsel çalışmalara ağırlık vermiş ve 10-11 Ocak 1998 tarihleri arasında I. Uluslararası Alevi-Bektaşî Sempozyumu'nu düzenlemiştir. Her yıl düzenli olarak Hıdırellez ve Muharrem etkinlikleri düzenleyen Enstitü 2009 yılından beri de aralıksız olarak Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi'ni yayınlamaktadır.⁹⁸

6-7 Mayıs 1999 tarihleri arasında Aleviler Avrupa parlamentosuna katılmışlardır. Avrupa Parlamentosunda Alevilikle ilgili oturum düzenlemiştir. Türkiye ve Avrupa'nın değişik ülkelerinden gelen Mustafa Düzgün, Turgut Öker, Selahattin Özel, Necati Yılmaz ve Ali Doğan gibi çok sayıda Alevi dernek ve kurum yöneticisinin yanı sıra İrene Melikoff, Atilla Erdem, Arif Sağ gibi akademisyen ve sanatçılar da, düzenlenen oturumlarda Alevilikle ilgili sunum yapmıştır.⁹⁹

Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu'nun yoğun çalışmaları sonucu Aleviler, Almanya'da resmî makamlar nezdinde Dini Cemaat statüsünde tanınarak, bir Hristiyan kilisesi gibi resmi bir kurum olarak kabul edilmiştir. Bunun bir sonucu olarak başta din dersleri olmak üzere birçok haktan da istifade etmektedirler. AABF, Alevilik din dersi talebinde bulunurken, Aleviliğin Sünni İslam'dan ayrı bir din olduğu argümanını ileri sürmüş ve Alevi çocuklarının din eğitimi ihtiyacının çözülmesini talep etmiştir. AABF, bu maksatla Alevilerin yoğun olarak yaşadığı eyaletlerin eğitim bakanlıklarına başvuruda bulunmuştur. Karşılıklı görüşmelerin olumlu sonuçlanmasıyla birlikte Berlin, Kuzey Ren Westfalya, Aşağı Saksonya, Saarland, Hessen, Bavyera, Baden Württemberg ve Rheinland-Pfalz eyaletlerinde Alevilik din dersi olarak verilmeye başlanmıştır. Diğer taraftan Alevilik din derslerini verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi için Hamburg Üniversitesi, Akademie der Weltreligionen bünyesinde Alevi dini öğretmenliği ve Pädagogische Hochschule Weingarten'da Alevitische Religionspädagogik/Theologie ismiyle kürsüler kurulmuştur. Ancak özellikle Hastane ve Hapishane gibi yerlerde ihtiyaç duyulan "Manevîyat Rehberi" eksikliği, Alevileri yeni çözümler bulmaya zorlamaktadır¹⁰⁰

Mevcut Alevi Kurumları

Almanya'da Alevi kimliği etrafında örgütlenen ve ülke genelinde en geniş teşkilat ağına sahip olan çatı organizasyonu, 160 civarında derneği tem-

⁹⁸ "Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü" 1/1 (Yaz 2009), XIX.

⁹⁹ Caba, *Avrupa Alevi Örgütlenmesi*, 143-145.

¹⁰⁰ Bülent Keleş, "Almanya'da Alevilik Merkezli Örgütlenmeler", *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu* (Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2014), 1. Cilt/656.

sil eden Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu'dur. AABF'nin yanı sıra Cem Vakfı ve Dünya Ehl-i Beyt Vakfı gibi Türkiye kökenli organizasyonlar da Almanya'da teşkilatlanmalarını gerçekleştirmişlerdir. Dünya Ehl-i Beyt Vakfı, Avrupa Ehl-i Beyt Alevi Federasyonu (Ahl-al Bayt Alevitische Religionsgemeinschaft) – ABAF¹⁰¹ ismi altında faaliyetlerine devam etmekteyken, Cem Almanya Alevi Federasyonu (Cem Gemeinde der Aleviten in Deutschland e.V. - CEM AAF)¹⁰² faal gözükmemektedir. Özellikle Kürt Aleviliği yönünü ön plana çıkartmaya çalışan ancak Federal Anayasayı Koruma Dairesi (Bundesverfassungsschutz) tarafından yasaklı örgütler listesinde yer alan Demokratik Alevi Federasyonu¹⁰³ gibi örgütlenmelerle de karşılaşmaktadır. Alevi organizasyonlar içerisinde bir dönem dikkatleri üzerine çekmiş olan bir diğer örgütlenme ise 2013 Nisan ayında vefat eden Alişan Hızlı'nın kurmuş olduğu Almanya Alevi İslam Birliği'dir.¹⁰⁴ Alevi örgütlenmelerine bir diğer örnek de Tunceli kökenli Alevilerin bir araya gelerek kurmuş oldukları Avrupa Dersim Dernekleri Federasyonu'dur. Federasyon'un yapmış olduğu en önemli çalışma 1938 Dersim olaylarının canlı tanıklarıyla görüşülerek gerçekleştirmiş oldukları Sözlü Tarih projesidir. Diğer taraftan ülkemizde Arap Alevileri olarak bilinen Nusayrilerin Augsburg, Mannheim ve Aalen gibi şehirlerde bir araya gelerek kurmuş oldukları dernekler de bulunmaktadır. Augsburg'da kurulmuş olan dernek, Öz Akdeniz Spor Klübü ismi ile hizmet vermekte olup, derneğe ait lokalde vatandaşlar bir araya gelerek sosyal ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Mannheim ve Aalen'de kurulan dernekler ise içerisinde dini hizmetlerin de verildiği bir yapı arz etmektedir. Yine aynı şekilde merkezi Almanya'nın Hausen (Wied) şehrinde bulunan, yayınlamış olduğu Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi ile dikkat çeken ve şuana kadar iki uluslararası sempozyum düzenleyerek önemli çalışmaların altına imza atan Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü de aktif olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Ocakzadelere yönelik aktiviteleriyle dikkat çeken 1997 yılında Mustafa Düzgün başkanlığında kurulmuş olan Alevi Akademisi de ismi anılması gereken oluşumlardan bir tanesidir. Ali Yoleri'nin başkanlığını yürüttüğü Alevi Akademisi 2013'ten beri düzenli olarak üç tanesinde bizim de bizzat hazır bulunduğumuz yedi "Ocakzadeler Buluşması" gerçekleştirmiştir.

Kurumsal Aleviliğin Almanya özelinde önemli temsilcilerinden bir tanesi de Ravensburg şehrinde kurulmuş bulunan ve hem akademik hem de sosyal projelerle adından sıkça söz ettiren Alevitische Bildungswerk "Şah İbrahim

¹⁰¹ Perşembe, *Almanya'da Türk Kimliği*, 168. Keleş, "Alevilik Merkezli Örgütlenmeler", 1. Cilt/659-660.

¹⁰² Keleş, "Alevilik Merkezli Örgütlenmeler", 1. Cilt/657,658; Perşembe, *Almanya'da Türk Kimliği*, 167,168.

¹⁰³ Keleş, "Alevilik Merkezli Örgütlenmeler", 1. Cilt/660-662.

¹⁰⁴ Keleş, "Alevilik Merkezli Örgütlenmeler", 1. Cilt/662,663.

Veli" e.V.¹⁰⁵ derneğidir. AABF içerisinde de önemli görevler üstlenmiş olan dernek başkanı Hasan Ögütçü, Pädagogische Hochschule Weingarten bünyesinde Alevilik kürsüsünün açılması sürecinde de etkin rol üstlenmiştir. Eğitim çalışmalarına ağırlık veren Şah İbrahim Veli derneğinin önemli etkinlikleri arasında Almanya'da öğrenim gören Alevi doktora öğrencileriyle üniversite öğretim üyelerini bir araya getiren "Doktoranden Workshop" ve hem Türkiye hem de Almanya'da gerçekleştirilen sempozyumlar¹⁰⁶ yer almaktadır. Dernek aynı zamanda Alman devlet kurumlarının uyuma yönelik çalışmalarına da aktif olarak katılmaktadır.

Yukarıda sıraladığımız derneklerin dışında yerel bazda örgütlenmiş olan ve aralarında Almanya'da resmi olarak kurulmuş ilk Alevi derneği Köln Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği' başta olmak üzere isimlerini burada zikredemediğimiz, ancak kuruldukları şehirlerde yaşayan Alevi vatandaşlarımıza yönelik hizmet yürüten herhangi bir çatı kurumundan bağımsız çok sayıda Alevi derneği bulunmaktadır.

Son dönemlerde AABF içerisinde yaşanan birtakım görüş ayrılıklarının sonucu olarak ortaya çıkan ve henüz kurumsallaşmasının başında olan oluşumlar da bulunmaktadır. İçlerinde en dikkat çekici olanı kurucuları arasında Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu ilk başkanlarından Derviş Tur'un da bulunduğu "Ali Yolu- Alevi İslam Toplumu (Alevitisch Islamische Gemeinde e.V.)"¹⁰⁷ isimli dernektir. 28.04.2018 tarihli toplantıyla kuruluşunu ilan eden Ali Yolu-Alevi İslam Toplumu yöneticileri, Aleviliğin özünden koparılmasına karşı bir duruş olarak yola çıktıklarını belirtmişlerdir. Aleviliğin İslam'dan uzaklaştırılmasını doğru bulmayan ve geleneksel Alevilik algısının yeniden tesis edilmesini hedefleyen oluşumun ne şekilde bir aşama kat edeceğini zaman gösterecektir.

Mevcut Durum ve Nüfus

2006 yılında Almanya resmi makamları ile Müslümanlar arasındaki iletişimi kuvvetlendirmek için oluşturulan Alman İslam Konferansı'na AABF, Alevileri temsilen davet edilmiştir. AABF, Alman İslam Konferansı'nın halen aktif bir üyesidir.¹⁰⁸ Alevilerin Alman kamuoyundaki temsilcisi olan AABF'nin

¹⁰⁵ "Alevitische Bildungswerk 'Şah İbrahim Veli' e.V.", Kurumsal, <https://www.alevi-bildungswerk-sah-ibrahim-veli.de> (26 Ekim 2020).

¹⁰⁶ Bülent Keleş, "Sempozyum Tanıtımı - Weingarten Pedagoji Yüksek Okulu I. Uluslararası Alevilik Sempozyumu, Tarihi, İnanç Tasavvuru, Ritüelleri, Kaynakları", *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 16 (K 2017), 363-367.

¹⁰⁷ "Ali Yolu -Alevi İslam Toplumu", <https://www.ali-yolu.com/tr/> (26 Ekim 2020).

¹⁰⁸ Keleş, "Alevilik Merkezli Örgütlenmeler", 1. Cilt/656.

Müslümanlar arasındaki tanınma yüzdesi ise %26,8'dir. AABF'yi tanıyanlar arasında, bu organizasyonun kendisini temsil ettiğini söyleyenlerin oranı ise %15'tir.¹⁰⁹ Her ne kadar araştırmalar Alevileri inanç noktasında zayıf gösteriyorsa da Alevi Kültür Merkezlerinde Alevi inancına göre kutsal kabul edilen günlerde düzenlenen cemlere her yaş grubundan gerçekleşen geniş katılım, bu araştırmalara kuşkuyla bakılmasına neden olmaktadır. Araştırmalarda ortaya çıkan sonuçların temel sebebi, din algısındaki farklılığın hesaba katılmamasıdır. Aynı zamanda AKM'lerde Cenaze nakil işlemleri çerçevesinde Cenazeler yıkanıp kefenlenirken, Cenaze erkanları da dernek merkezlerinde yapılmaktadır. Yeni evlenecek çiftlerin de dini nikâhları AKM'lerde Alevi öğretisine uygun olarak dedeler tarafından kılımlanmaktadır.¹¹⁰

2009'da yapılan ve örneklem üzerinden yürütülen *Muslimisches Leben in Deutschland* (Almanya'da Müslümanların Yaşam şekli) araştırmasına göre Almanya'da en fazla 550.000 civarında Alevi vatandaşın yaşadığı tahmin edilmektedir. Aynı araştırma sonuçlarına göre Müslümanlar arasında İslami kurallara uyma oranı en düşük olan grup Alevilerdir.¹¹¹ Ancak bu tespit bize göre hatalıdır. Zira bu yargıya varılırken Namaz kılmak, Ramazan ayında oruç tutmak, Zekat vermek ve Hacca gitmek gibi Sünni İslam geleneğinin temel esasları üzerinden hareket edilmiş ve Sünni geleneğin din algısına göre sorular yöneltilmiştir. Doğal olarak verilen cevaplar Sünni gelenekle uyum sağlamadığı için Alevilerin kurallara uyma oranı da düşük görünmüştür. Oysa Alevilerin de ortak değer olarak kabul ettiği İslam algısı genelinde sorular sorulmuş olsaydı, daha farklı sonuçlara ulaşılabilirdi.

Köy merkezlerinde ve şehir hayatının ilk yıllarında birkaç kuşak bir arada aynı hanede yaşayan Aleviler, köyden kente geçiş ve bunun bir devamı olan Almanya'ya göçle birlikte geleneksel yaşam şekillerini de terk etmek zorunda kalmışlardır. Aksünger'in yapmış olduğu araştırmanın katılımcıları arasında çocukları ve torunlarıyla birlikte aynı hanede yaşayanlara rastlanılmamıştır. Ancak; eşlerden birinin vefat etmesi dolayısıyla çocuklarıyla birlikte yaşayan ebeveynler bulunmaktadır. Gene aynı şekilde emekliler arasında yaşamının büyük bölümünü Türkiye'de geçiren ve Almanya'ya gidip gelen katılımcıların Almanya'da kaldıkları kısa süre içerisinde çocuklarının yanında ikamet ettiklerini ifade edenler olmuştur.¹¹² Yapmış olduğu araştırmada geleneksel

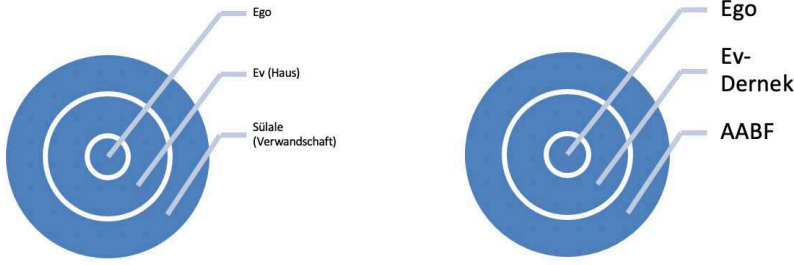
¹⁰⁹ Dr. habil. Sonja Haug vd., *Muslimische Leben in Deutschland im Auftrag der Deutschen Islam Konferenz* (Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 2009), 97, 147-157, 175, 176.

¹¹⁰ Keleş, "Alevilik Merkezli Örgütlenmeler", 1. Cilt/656.

¹¹¹ Haug vd., *Muslimische Leben in Deutschland*, 97-147-157-175-176.

¹¹² Uzun süredir yapmış olduğumuz çalışma ve gözlemlerimiz doğrultusunda Alevi yurttaşlarımızın çoğunlukla aile bireyleriyle aynı bölge ve/veya apartman binasında oturdukları görülmüştür. Görüştüğümüz katılımcılar arasında satın aldığı apartmanda çocuklarıyla yaşayan Aleviler de vardır. Ancak bu

Alevilikteki sosyal ilişkilerle Almanya'daki sosyal ilişkileri de karşılaştıran Aksünger, Geleneksel köy Aleviliğinde birey, hane ve sülale ilişkisinin yerini Almanya özelinde; şekilde de görüldüğü gibi, kişi, dernek ve AABF'nin (Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu) aldığını söylemektedir.¹¹³



Geleneksel köy Aleviliğinde kendi taliplerden başkasına erkan yürütemeyen dedenin yerini kurumsallaşan Alevilikle birlikte dernek bünyesinde ocak ve talip ayrımı yapmadan katılan bütün Alevilere yönelik erkan yürüten dedeler almıştır. Bu bağlamda birden çok Cem evinde erkan yürüten dedelere de rastlanılmaktadır.¹¹⁴ Dedelerin farklı Cemevlerine gitmesi ve erkan yürütmesi genellikle Muharrem ayı içerisinde gerçekleşmektedir. Düzenlenen programlar kapsamında birlikte oruç açılmakta ve Alevilikle ilgili bilgiler verilmektedir.

Almanya'daki Alevi nüfusu konusunda birbirinden oldukça farklı çok sayıda tahmin ileri sürülmektedir. Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli vatandaşların sayısı baz alınarak yapılan bu tahminlerde 400.000 ile 800.000 arasında değişen rakamlar telaffuz edilmektedir. Ancak Bundestag bünyesinde 2015 yılında hazırlanan rapora göre Almanya'da yaşayan Alevilerin nüfusu 255.000 ile 275.000 arasında tahmin edilmektedir.¹¹⁵ Rakamların bu derece farklılık arzemesinin sebebi, 2,7 milyon olarak tahmin edilen Türk nüfus içerisinde %15 ile %30 arasında değişen oranlarda Alevi kesimin olduğunun tahmin edilmesidir.¹¹⁶ Almanya'da yaşayan Alevilerin %80 gibi büyük bir çoğunluğu

durum çocukların veya torunların Almanya'nın değişik şehirlerine veya başka ülkelere taşınmasıyla birlikte çeşitlilik göstermeye başlamıştır.

¹¹³ Aksünger, *Jenseits des Schweigegebots*, 160-162.

¹¹⁴ Aksünger, *Jenseits des Schweigegebots*, 163.

¹¹⁵ Wissenschaftliche Dienste, *Islamische Organisationen in Deutschland Organisationsstruktur, Vernetzungen und Positionen zur Stellung der Frau sowie zur Religionsfreiheit*, Dokumentation (Berlin: Deutscher Bundestag, 2015) (Deutscher Bundestag), 36.

¹¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Erhard Franz, *Exilopposition als politischer Akteur (I): Oppositionsgruppen aus der Türkei* (Deutsches Orient-Institut im Verbund Deutsches Übersee-Institut, Oktober 202M.S.),

bilinçli bir şekilde hemşerileri veya akrabaları ile aynı şehirde oturmayı tercih etmektedir. Bu tercihin altında yatan sebep ise yardımlaşma ve kendini güvende hissetme duygusudur.¹¹⁷

Sonuç

1961’de başlayan göç sürecinin başlarında yer yer Alevi olduğunu söylemekten çekinen vatandaşlarımız aradan geçen 59 yıllık süreçte önemli aşama kat etmişlerdir. Bugün itibariyle Almanya’da Türklerin yaşadığı hemen hemen bütün şehirlerde Alevi vatandaşlarımız tarafından kurulmuş olan derneklerle karşılaşilmektedir. 1980’li yıllarda başlayan kimliğini sahiplenme hareketi kısa sürede güç kazanmış ve biri geleneksel diğeri sol çizgide olmak üzere iki yönlü bir kurumsallaşma süreci yaşamıştır. 1990’lı yıllara Federasyon çatısı altında girmeyi başaran dernekler, Sivas olaylarını müteakip güçlü bir birliktelik kazanmıştır. Zaman içerisinde ortaya çıkan anlaşmazlıklar her iki kanat içerisinde de bölünmelere yol açmıştır. Bu bölünmeler sonucunda amaç ve yöntem bakımından birbirlerinden farklı çok sayıda yapılanmalar ortaya çıkmıştır. Almanya’da ortaya çıkan Alevi hareketi sadece Almanya ile sınırlı kalmamış, Avrupa’nın diğer ülkelerini de etkisi altına almış ve diğer Avrupa Ülkelerinde kurulan federasyonlarla birleşilmesinin ardından konfederasyon yapısı kazanmıştır. Özelde Almanya genelde Avrupa’da kurumsallaşan Aleviler, başta Alevilik dersleri olmak üzere elde etmiş oldukları haklarla Türkiye’deki Aleviler ve Alevi örgütlenmeleri üzerinde de etkili olmaya başlamıştır. Federasyonun kurulduğu ilk yıllarda Türkiye Cumhuriyeti devleti ve kurumlarıyla düzenli ilişkiler içerisinde bulunan Aleviler gerek taleplerinin karşılıksız kalması gerekse de marjinal grupların hareket içerisinde etkinlik kazanması sonucunda ilişkilerine mesafe koymaya başlamıştır. Bugün itibariyle AABF yöneticileri Türkiye Cumhuriyeti resmi kurum ve kuruluşlarından kendilerine yönelik gerçekleşen yaklaşımlara kuşkuyla yaklaşmakta ve yapılan davetleri reddetme politikası izlemekte ve kendi düzenledikleri etkinliklere herhangi bir resmi kurum yetkilisini davet etmemeye gayret göstermektedirler. Hatır-

15. Almanya’daki Alevi sayısını yaklaşık 500.000 olarak vermektedir. Aksünger, *Jenseits des Schweigebots*, 20. Aksünger, Almanya’da 552.000 Alevi olduğunu söylerken bu sayının Avrupa genelinde 1 Milyon civarında olduğunu ifade etmektedir. Ali Ertan Toprak, “Aleviten und ihre Integration in Deutschland, Perspektiven”, *Aleviten in Deutschland Grundlagen, Veränderungsprozesse* (EZW, 2013), 9. Toprak Almanya’da 800.000 civarında Alevinin yaşadığını iddia etmektedir. Uçar, “Almanya’da Alevilik”, 74. Uçar 400.000 rakamını vermektedir. Langer, “Hacı Bektaş Velî’nin Almanya’ya Varışı”, 381. Langer 400.000 üzerinde Alevi nüfusundan söz etmektedir.

¹¹⁷ Belkis Menemencioğlu, “Almanya’da Aleviler, -Frankfurt, Darmstadt, Wuppertal, Troisdorf, Mannheim, Bergkamen, Köln bölgelerinde yürütülen Alan Araştırması Raporu-”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi Yaz 2011/4* (2011), 11.

lanacağı üzere benzer bir süreci Avrupa Millî Görüş teşkilatı da yaşamış ve Kaplancılar olarak meşhur olan bir grup Türkiye'yi Dar-ul Harb ilan etmişti. Ancak Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidar süreci onların Türkiye'ye yönelik algısını tamamen değiştirmiş ve eski söylemlerine son vermişlerdir. Eğer uygun şartlar sağlanırsa mevcut durumda Türkiye'ye karşı mesafeli duran Almanya Alevi örgütlenmesi de menfi tutumundan vaz geçecektir. Umudumuz bu sürecin kısa sürede gerçekleşmesi yönündedir. Son olarak yurtdışı iş göçü ve Müslümanların Avrupa'ya yerleşme süreciyle birlikte akademik literatüre girmiş bulunan "Euro İslam" (Avrupa İslam'ı) ve "Euro Türken" (Avrupa Türklüğü) kavramlarının yanına bugün itibarıyla yeni bir kavram daha eklenmek zorundadır. Biz o kavramın kurumsallaşan kimliği ve değişim sürecindeki inanç içeriği ile "Euro Aleviten" (Avrupa Alevileri) olduğu kanaatindeyiz.

Kaynakça:

- Abadan-Unat, Nermin. *Bitmeyen Göç Konuk işçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı., 2002.
- Aksünger, Handan. *Jenseits des Schweigegebots Alevitische Migrantenselbstorganisationen und zivilgesellschaftliche Integration in Deutschland und den Niederlanden*. Band 11 Cilt. Münster/New York/München/Berlin: Waxmann Verlag GmbH, 2013.
- Aydoğdu, Uğur - Aydemir, Ahmet. *Avrupa Alevi Yapılanması Kronoloji 1989-1998*. Ankara: Öztepe Matbaacılık Ltd.Şti., İkinci Basım., 2013.
- Bozdoğan, Niyazi. "Niyazi Bozdoğan".
- Caba, Mehmet. *Avrupa Alevi Örgütlenmesi*. Ankara: İmla Kitap Yayınları, 1. Baskı., 2014.
- Cem, Süleyman. "Süleyman Cem".
- Coşan-Eke, Deniz. "Almanya'daki Alevi Örgütlenmesi ve Kazanımları". *Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi* 309-310 (Ocak 2015), 92-99.
- Franz, Erhard. *Exilopposition als politischer Akteur (I): Oppositionsgruppen aus der Türkei*. Deutsches Orient-Institut im Verbund Deutsches Übersee-Institut, Oktober 202M.S.
- Gül, Zeynel. "Almanya'da Alevi Dernekleri". *Bilgi Toplumunda Alevilik, Haz. İbrahim Bahadır*. 357-371. Ankara: Bielefeld Alevi Kültür Merkezi Yayınları, 2003.
- Gül, Zeynel. "Almanya'da Alevi Örgütlenmesi Üzerine Kısa Bir Bakış". *folklor/edebiyat Alevilik Özel Sayısı - II* 2/30 (2002), 371-382.
- Haug, Dr. habil. Sonja vd. *Müslimische Leben in Deutschland im Auftrag der Deutschen Islam Konferenz*. Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 1 Auflage., 2009.
- Kaçmaz, Metin. *Almanya Alevi Örgütlenmesi Tarihi 1989-2018*. Köln: YOL Bilim Kültür Araştırma Yayınları, 2018.
- Kaplan, İsmail. *ALEVİCE, İnancımız ve Direncimiz*. Köln: Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu Yayınları, Birinci Baskı., 2009.
- Kehl-Bodrogi, Krisztina. "Von Der Geheimen Glaubenslehre zur Öffentlichen Religi-

- on Alevitischer Religionsunterricht in Deutschland". *Bilgi Toplumunda Alevilik*, Haz. İbrahim Bahadır. 453-473. Ankara: Bielefeld Alevi Kültür Merkezi Yayınları, 2003.
- Keleş, Bülent. "Almanya'da Alevilik Merkezli Örgütlenmeler". *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu*. 1. Cilt/650-666. Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Keleş, Bülent. *Almanya'da İslam Ve Müslümanlar "Bavyera Örneği"*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri ABD, İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Keleş, Bülent. "Sempozyum Tanıtımı - Weingarten Pedagoji Yüksek Okulu I. Uluslararası Alevilik Sempozyumu, Tarihi, İnanç Tasavvuru, Ritüelleri, Kaynakları". *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 16 (K 2017), 363-367.
- Kurnaz, Hamza. "Hamza Kurnaz".
- Langer, Robert. "Hacı Bektaş Veli'nin Almanya'ya Varışı: Göç ve Diaspora Çerçevesinde Yurtdışındaki Alevilikte Dinsel Ritüel Dönüşüm-Değişimler". 379-388. Nevşehir: Atatürk Kültür Merkezi, 2010.
- Massicard, Élise. *Türkiye'den Avrupa'ya Alevi Hareketinin Siyasallaşması*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı., 2007.
- Menemencioglu, Belkıs. "Almanya'da Aleviler, -Frankfurt, Darmstadt, Wuppertal, Troisdorf, Mannheim, Bergkamen, Köln bölgelerinde yürütülen Alan Araştırması Raporu-". *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* Yaz 2011/4 (2011), 4-55.
- Perşembe, Erkan. *Almanya'da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*. Ankara: Araştırma Yayınları, Birinci Basım., 2005.
- Sökefeld, Martin (ed.). *Aleviten in Deutschland, Identitätsprozesse einer Religionsgemeinschaft in der Diaspora*. Bielefeld: transcript Verlag, 2008.
- Sökefeld, Martin. "Almanya'da Aleviler; Türkiye'den Alevi Hareketine". *Kızılbaşlık, Alevilik, Bektaşilik Tarih-Kimlik-İnanç Ritüel*. 397-422. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı., 2015.
- Sökefeld, Martin. "Die Geschichte der alevitischen Bewegung in Deutschland". *Aleviten in Deutschland Grundlagen, Veränderungsprozesse, Perspektiven*. 18-28. EZW, 2. Auflage., 2013.
- Şahin Kaya, Yard. Doç. Dr. Şehriban. "Yeni Alevi Kadın Kimliğinin İnşasında Kolektif Hafızanın Rolü". *VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı*, 447-471.
- Toprak, Ali Ertan. "Aleviten und ihre Integration in Deutschland, Perspektiven". *Aleviten in Deutschland Grundlagen, Veränderungsprozesse*. 9-17. EZW, 2. Auflage., 2013.
- Tosun, Halis. *Alevi Kimliğiyle Yaşamak*. İstanbul: Can Yayınları, Birinci Baskı., 2002.
- Tur, Seyit Derviş. *Avrupa'da İlk Alevi Yapılanmasının Tarihi Gerçekleri ve Seyit Derviş Tur'un Hatıraları*. İtimat Ofset Matbaa, 2016.
- Uçar, Bülent. "Almanya'da Alevilik ve Çeşitli Eyaletlerde Alevilik Din Dersleri Projesi". *Değerler Eğitim Merkezi Dergisi* 6 (2008), 73-75.
- Wissenschaftliche Dienste. *Islamische Organisationen in Deutschland Organisationsstruktur, Vernetzungen und Positionen zur Stellung der Frau sowie zur Religionsfreiheit*. Dokumen-

- tation. Berlin: Deutscher Bundestag, 2015. Deutscher Bundestag.
- Yıldız, Sabit. “Sabit Yıldız”.
“Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü” 1/1 (Yaz 2009), 258.
<https://www.alevi-bildungswerk-sah-ibrahim-veli.de>. “Alevitische Bildungswerk ‘Şah
İbrahim Veli’ e.V.” Kurumsal. 26 Ekim 2020. Erişim 07 Kasım 2020. <https://www.alevi-bildungswerk-sah-ibrahim-veli.de/index.php/impressum>
<https://www.ali-yolu.com/tr/>. “Ali Yolu -Alevi İslam Toplumu”. 26 Ekim 2020. Erişim
26 Ekim 2020. <https://www.ali-yolu.com/tr/>